

Nederlandse vereniging voor
groepsdynamica en groepspsychotherapie

Inhoudsopgave

Redactioneel	5
Salvatore Vitale	
INTERVIEW	
Willem de Haas neemt afscheid van de wetenschapscommissie	9
Anne-Marie Claassen	
RESEARCH GROEPSTHERAPIE	
Bent u een <i>evidence-based</i> groepstherapeut?	15
<i>Over huidige en toekomstige ontwikkelingen in het groepstherapieveld.</i>	
Marjolein Koementas-de Vos	
Procesrollen in groepstherapie	25
Anne-Marie Claassen	
NVGP-congres	
Uitverkocht!	39
Frits van Hest	
Verdieping	
<i>Verslagen van drie workshops tijdens het NVGP-congres.</i>	47
Leo Zoutewelle en Linda de Groot	
Leersupervisie: een tweezijdig verslag	55
Katelijne Robbertz en Malinda Verhoef	
COLUMN	
Spreek je uit en kijk niet weg	63
Sandra Schruijer	
Kennismaking met de Balint-intervisiegroep	67
<i>Een verslag van de intervisiedag van de NVGP-sector Balint.</i>	
Monique Leferink op Reinink	
Polarisatie in de spreekkamer	73
<i>Een verslag van de Dag van de Psychotherapie van de NVP.</i>	
Leo Zoutewelle	
De cliënt aan bod	79
<i>Een bespreking van een boek en een korte film.</i>	
Salvatore Vitale	

De taal van *Groepen*

Het NVGP-congres had dit jaar 'taal' als thema. Taal is een essentieel onderdeel van ons werk als (groeps)psychotherapeut en komt in verschillende vormen terug in ons vakgebied. Als gesproken taal in psychotherapie, gebarentaal in de communicatie met mensen met een auditieve beperking, non-verbale taal in therapie via gebaren, houding en gezichtsuitdrukkingen, formele en informele taal. En als geschreven taal, in de verslagen die wij maken en in de vakliteratuur die wij lezen, of aangepast in digitale communicatie, inclusief afkortingen en emoticons.

Nieuwsgierig geworden naar het taalgebruik in *Groepen* heb ik ChatGPT gevraagd om dit juninummer te analyseren op taalgebruik. Het resultaat was indrukwekkend. Niet alleen snel – binnen drie seconden werd een tekst van 25.000 woorden geanalyseerd – maar ook heel uitgebreid en met citaten uit dit nummer als voorbeelden. Voor het gemak deel ik alleen de korte conclusie. Het taalgebruik van *Groepen* is volgens ChatGPT:

- vakspecifiek en wetenschappelijk onderbouwd
- reflectief en genuanceerd
- praktijkgericht en gestructureerd
- betrokken zonder overdreven subjectiviteit.

Voor mij als hoofdredacteur herkenbaar en het is het fijn om te lezen dat hetgeen wij als

redactie van het tijdschrift voor ogen hebben, ook door het 'objectieve' ChatGPT zo wordt beschreven.

Het juninummer biedt hopelijk ook weer een herkenbare leeservaring. Uiteraard is er aandacht voor het NVGP-congres over taal, met een persoonlijke impressie van het congres door Frits van Hest en verschillende workshopverslagen door redactieleden Linda de Groot en Leo Zoutewelle. De taal van de wetenschap en wetenschappelijke onderbouwing komen in een aantal bijdragen terug. Marjolein Koementas-de Vos schrijft over de huidige en toekomstige ontwikkelingen in het groepstherapieveld. Anne-Marie Claassen heeft Willem de Haas geïnterviewd naar aanleiding van zijn recente afscheid van de wetenschapscommissie van de NVGP en levert daarnaast een bijdrage over procesrollen in groepstherapie. Vakinhoudelijk en praktijkgericht is het tweezijdig verslag over leersupervisie door leersupervisor Katelijne Robbertz en leersupervisant Malinda Verhoef.

Naast de verslagen van het NVGP-congres zijn er ook genuanceerde reflecties op twee andere studiedagen. Leo Zoutewelle doet verslag van de Dag van de Psychotherapie van de NVP over polarisatie in de spreekkamer en Monique Leferink op Reinink van

de intervisiedag van de NVGP-sector Balint. Het perspectief van de cliënt op groepspsychotherapie komt aan bod in de bespreking van het interviewboek *Samen beter door groepspsychotherapie* en de korte film *Marleen*. De column van Sandra Schruijer met de titel *Spreek je uit en kijk niet weg* sluit aan bij de betrokkenheid die wij hebben bij thema's van de *large group* die in de samenleving spelen.

Geschreven en gesproken taal kunnen we niet alleen gebruiken om ingewikkelde gevoelens te verwoorden, maar ook om problemen in de samenleving aan te kaarten. Tanja ter Brake, dagvoorzitter op het NVGP-congres en stadsdichter van Amersfoort, deed dit tijdens het NVGP-congres met de voordracht van haar gedicht *De Ander*. In prachtig, passend taalgebruik. ■

Salvatore Vitale

Refereren aan:

.....

Vitale, S. (2025). De taal van *Groepen*. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 5-7.

De Ander

Lang dacht ik bij het woord *oorlog*
aan een patatje met mayo en satésaus

En dat er mensen zijn in dit land
die boos worden om het woord *patat*
omdat je *friet* moet zeggen
je moet *friet* zeggen je moet *friet* zeggen
jij zegt het anders dat is niet goed
je moet *friet* zeggen

Een conflict zit in een klein hoekje
wordt gevoed
groeit langzaam uit

Want mensen die *patat* zeggen, horen hier niet
mensen die *patat* zeggen, zijn de schuld van de armoe
de huizencrisis en dat alles zo duur is geworden

Tachtig jaar geleden spraken we af:
nie weder nie weder alsjeblieft nooit weer

Nu leven we in een wereld waar niet eens zo ver hiervandaan
voedselpakketten en bommen uit exact dezelfde lucht vallen

waar de knallen en het vuren
nog altijd niet worden gestaakt
waar niets lijkt te stoken met nie weder

Hoe kunnen we onthouden
van elkaar te houden
want als ogen om ogen
en tanden om tanden
komen we handen te kort
om elkaar vast te houden

Als
het hart bedekt en tanden ontbloomt
gaat het beeld op zwart
naar rood gevaar
handen niet langer uitreiken naar elkaar
als vingers enkel wijzen
naar de Ander de Ander de Ander
die anders is dan ik

Als
vingers enkel wijzen
en de zogenaamde 'Wijzen' ons laten geloven
dat die Ander het gevaar is
weet dan dat het gevaar juist dáár is
laten we dan niet opgeven of bezwijken
onze handen uit te reiken
met opgeheven hoofd
laat dat de tendens zijn

Laat het lente zijn in alle landen
laat ons samen eten, eten met onze handen

Ik verlang naar
patatjes, frietjes, vrede
met ieder ander

Laat dat de tendens zijn
want ik beloof je
ik beloof je
dat we uiteindelijk
allemaal mens zijn

Tanja ter Brake

‘Ik hou erg van geormerkte doelgroepen’

Willem de Haas neemt afscheid van de wetenschapscommissie NVGP, die is overgegaan in de Commissie voor Wetenschap en Praktijk NVGP. Hij wordt geïnterviewd door zijn opvolger.

Door Anne-Marie Claassen

Veranderingen nemen vaak een route via afscheid. In dit geval is de verandering dat de NVGP Wetenschapscommissie is overgegaan naar de Commissie voor Wetenschap en Praktijk NVGP. Deze verandering gaat samen met het stoppen van Willem de Haas als voorzitter van de commissie. Om Willem de Haas te bedanken voor die tien jaar geeft hij zelf de voorkeur aan een interview boven een fles bubbels. Hoe mooi is het dat ik als nieuwe voorzitter van de samengesmolten groep dit mag doen? Want daarmee kan ik aandacht vragen voor het vele werk dat Willem en de zijnen hebben verricht.

Om te beginnen: wanneer ben je in de wetenschapscommissie gekomen?

Kun je ons meenemen naar die tijd?

‘Mijn start was rond 2010. Psychiater-groeps-therapeut Jan Spijker was destijds voorzitter van de wetenschapscommissie en ook enig lid. Toen hij ermee stopte, lag de commissie dus op zijn gat. Wubbo Scholte heeft vervolgens het stokje overgenomen, en mij erbij gevraagd. Na enige tijd heb ik het voorzitterschap van Wubbo overgenomen en ben ik een nieuw concreet plan gaan maken. Vooral een haalbaar plan, omdat ik meerdere wetenschappelijke plannen had zien mislukken, ook op mijn werk bij GGz Drenthe.

Dat onderzoek van belang is, werd mij al snel duidelijk. Ik vind het bijvoorbeeld doodzonde dat zo'n mooie therapievorm als Pessotherapie zijn status niet heeft behouden doordat er geen wetenschappelijk onderzoek naar deze therapievorm is gedaan. Aan de andere kant zag ik ook in mijn werk dat er allerlei pogingen waren gedaan om psychotherapie wetenschappelijk te onderzoeken en naar mijn gevoel werd daarbij te hoog ingezet, waardoor mislukking om de hoek lag. Zo van 'we moeten grote gevalideerde vragenlijsten maken'. En ik zag vaak hoe de complexiteit het enthousiasme deed kelderen, met teleurstelling in de wetenschap tot gevolg.

Dus terugkomend op mijn plan, dacht ik: laat ik nou kijken of ik in die wetenschapscommissie de eerste stap van groepstherapie-onderzoek zo kan neerzetten dat die beklijft. Kijken of de wetenschapscommissie kan helpen om de wetenschap dichter bij de groepstherapeuten te brengen. Want ik zag ook dat groepstherapeuten niet heel erg *eager* waren om onderzoek te doen. Net als de meeste psychotherapeuten zijn groepstherapeuten praktijkmensen.'

Je ging van start met een enorme klus: het verzamelen van artikelen over de evidence in groepstherapie. Wat zijn de eerste stappen die je daarbij hebt gezet?

'Ik dacht: laat ik starten met de eerste trede, namelijk de vraag 'wat is er aan wetenschappelijk bewijs van de werkzaamheid van groepstherapie?'. Laten we eerst maar eens zorgen dat we een goed literatuur-overzicht hebben. Je kunt natuurlijk aan de professionals zelf vragen om die data met zoekmachines op te sporen. Alleen doen ze dat vaak niet. Dus ik dacht: als we daar

nou bij helpen, als we dat nou voor hen doen. En toen ben ik mensen gaan verzamelen die dat leuk vonden om te doen. Er is een hele reeks collegae die in die tien jaar korter of langer hebben meegeholpen om belangrijke tijdschriften en andere bronnen systematisch bij te houden en relevante artikelen te selecteren, onder anderen Mark van der

***'Ik dacht: laten we eerst
maar eens zorgen
dat we een goed literatuur-
overzicht hebben'***

Meer, Hans Bakker, Willem de Groot, Walther van Lieshout, Monique Leferink op Reinink, Paul van Kessel, Ton Haans, Wubbo Scholte, Anna Bartak, Danny Brouwer en Rob Koks. We hebben van alle artikelen samenvattingen geschreven en met een bolletjessysteem de mate van relevantie voor het vak aangegeven: de relevantie voor de praktijk, de relevantie voor onderzoek en de relevantie voor opleiding. Op de website heb ik dit wetenschapsdomein samengevat onder de titel Research groepstherapie. Ook om naar buiten toe de serieuze onderbouwing van het vak zichtbaar te maken.

Binnen Research groepstherapie heb ik een driedeling aangebracht om nog sneller gewenst onderzoek te vinden. Het belangrijkste domein was natuurlijk de *evidence-based* groepstherapie (EBGT). Welke reviews of *randomized controlled trials* (RCT) bewijzen nu echt of laten duidelijk zien dat groepstherapie werkt? Die waren natuurlijk het belangrijkste. En deze onderzoeken bleken ook het makkelijkst vindbaar. In het verlengde

hiervan heb ik samen met Wubbo Scholte en Anna Bartak onder auspiciën van de NVP in 2022 de Factsheet groepstherapie geschreven, een beknopt overzicht van alle evidence-based groepstherapie.

Het tweede domein werd de werkzame factoren van groepstherapie; hoe werkt groepstherapie dan? Dat is zeker zo belangrijk, maar ook ingewikkelder. Ik ben bijvoorbeeld geïnteresseerd in hoe de groepsdynamische processen het resultaat van groepstherapie bevorderen. Dus wat draagt van dat groeps-instrument bij aan de werkzaamheid van groepstherapie? Dit is nog onontgonnen terrein. Je hebt natuurlijk de werkzame factoren van Yalom, maar dat onderzoek is oud. En je hebt de moderne onderzoeken van Burlingame naar hoe bijvoorbeeld cohesie werkt. Maar je zou ook nog over normen, over rollen en over die groepsdynamische aspecten onderzoek moeten doen. En hoeveel interactie is nu helpend, bijvoorbeeld bij schematherapie? Ik noem maar wat. Het is heel wenselijk dat daar onderzoek naar wordt gedaan. Dit tweede domein, daar liggen de uitdagingen.

En het derde domein gaat over teamwork. Want ik ben natuurlijk ook altijd een teamman geweest. Wat bestaat er over de wetenschappelijke basis van de werkzaamheid van teams? Of cohesie in teams? Ik noem maar een aantal voorbeelden.'

Je hebt een mooie schets gegeven van wat er op de website te vinden is en ook welke onderwerpen daarin belangrijk zijn. Hoe heb jij ervaren dat dit werk van jouw hand en jouw leiderschap in deze commissie werd geïntegreerd binnen de NVGP?

'Het leeft wel merk ik. Meerdere docenten, ikzelf ook heel consequent, verwijzen in hun

cursussen naar Research groepstherapie. Ik heb er in de loop der jaren drie keer over geschreven, maar dat had ik wat vaker mogen doen, om de aandacht nog wat meer erop te richten.'

Hoe kreeg jij er zelf lol in, in deze literatuur-research en -analyses? Want jij bent geen onderzoeker, maar je hebt wel de meeste van de artikelen gelezen, samenvattingen gemaakt en de scoring gedaan.

'Vooral het enorme belang en de achterstelling van groepstherapie en de vooroordelen en misvattingen over groepstherapie hebben mij gemotiveerd om die wetenschappelijke kant een belangrijke plek te geven. En ik wilde het ook graag op de website zichtbaar maken, zodat collegae binnen en buiten de NVGP hun antwoorden kunnen vinden onder de knop Research groepstherapie. Dus ik vond het heel belangrijk en ik heb er zeker lol aan gehad. Er kwamen elke keer bijzondere inhoudelijke dingen over groepstherapie langs. Het ging eigenlijk ook steeds makkelijker en steeds sneller. En die motivatie gaf ik dan door aan de mensen met wie ik samenwerkte en die ook aan die samenvattingen werkten.'

Wat is jou het meeste bijgebleven in die hele reeks van artikelen die jij hebt gelezen als het gaat over de effectiviteit van groepstherapie?

'Dat was een onderzoek dat te maken heeft met depressie en groepstherapie. In die RCT kwam een overweldigend positief resultaat voor groepstherapie voor vrouwen met een postnatale depressie naar voren met behulp van de Interpersoonlijke Psychotherapie (IPT) vergeleken met *treatment as usual*. En het mooie daarvan vond ik dat het gaat over een duidelijke doelgroep. En ik hou erg van

geormerkte duidelijke doelgroepen. Want als je de doelgroep duidelijk hebt voor je groepstherapie, dan wordt het ook veel duidelijker waar je je op moet richten, wat de problemen zijn en waar je hoopt verbetering in te brengen.’

Heb je deze wetenschappelijke kennis ook gebruikt voor de nieuwe editie van jouw boek Groepsbehandeling en Teambegeleiding in de zorg?

‘Die heb ik zeker gebruikt. Bij de tweede editie uit 2020 wilde ik dat per se. Dat was een van mijn motieven. Ik wilde de beschreven methode nog meer onderbouwen. Dus ja, ik heb er daar waar mogelijk gebruik van gemaakt en heb de artikelen waar mogelijk

‘Er zit een enorme bundeling wetenschappelijke kracht en ervaring in die nieuwe commissie’

geciteerd. Datzelfde geldt voor de Engelse vertaling van mijn boek die dit jaar bij Routledge is verschenen. Op het AGPA-congres begin maart 2025 heb ik er een online workshop over gegeven die goed werd bezocht.’

Jouw werk wordt voortgezet in de Commissie Wetenschap en Praktijk. In deze commissie zitten wetenschappers die aan het promoveren zijn of al gepromoveerd zijn op het terrein van de groepstherapie. Heb jij nog advies voor ons?
‘Ik heb jullie allemaal ontmoet tijdens een diner met Gary Burlingame en Bernard Strauss begin februari in Amsterdam, en

ik zie jullie werk met vertrouwen tegemoet. Er zit een enorme bundeling wetenschappelijke kracht en ervaring in die nieuwe commissie. Ik verwacht dat jullie zeker een volgende stap in de groepstherapie-wetenschap kunnen gaan zetten. Al die promovendi, mooi hoor. Helaas is mij dat nooit gelukt, dat had ik achteraf bekeken wel gewild, promoveren. Vanuit mijn schrijven blijf ik zeker ook geïnteresseerd in dat snijvlak van wetenschap en praktijk. Ik heb wel een paar suggesties die ik jullie wil meegeven.

Dat groepstherapie werkt is tegenwoordig wel duidelijk, maar *hoe* groepstherapie werkt, wat de processen doen, of de taakorganisatie bijvoorbeeld, daar ligt jullie uitdaging. Dat sluit aan bij twee andere belangrijke ontwikkelingen, het verder uitbouwen en vernieuwen van de praktijkrichtlijnen en – daarmee samenhangend – het omschrijven van een evidence-based methode. Onze basiscursus groepsdynamica-groepstherapie komt daar al heel dichtbij, denk ik. Die cursus zit zo helder en concreet in elkaar, daar zijn we in de wereld denk ik voorloper in, onze universele basis van de groepstherapie. Binnen de NVGP zijn we eraan gewend geraakt, maar in het buitenland is men verbaasd en verrast, en in ons eigen land zijn er bij andere therapierichtingen nog veel groepstherapeuten die overtuigd mogen worden om scholing in die basis te volgen.

Ook onderzoek naar het enorme belang van cohesie mag nog aandacht hebben. Of bijvoorbeeld naar de optimale hoeveelheid interactie in de verschillende soorten groepstherapie. Moet je aandacht hebben voor het individu of de groep? Protocol of groepsdynamiek? Dat zijn vragen die elke supervisant of supervisor heeft.’

Ik wil je nogmaals bedanken voor je tomeloze inzet voor de groepstherapie. Het was een eer om dit interview met je te doen en het stokje over te nemen voor ons als nieuwe generatie in de nieuwe commissie Wetenschap en Praktijk. 'Ik wens jullie veel succes toe.' ■

Kijk voor meer informatie op:
www.groepspsychotherapie.nl/research-groepstherapie

De leden van de commissie Wetenschap en Praktijk zijn:

Anne-Marie Claassen
Birre van den Heuvel
Marjolein Koementas-de Vos
Wubbo Scholte
Michiel van Vreeswijk
Mirjam Radstaak

Nevenleden:

Anna Bartak
Paul van Kessel

Anne-Marie Claassen is psychotherapeut/programmamanager bij De Boerhaven (Mediant) in Hengelo.

Refereren aan:

.....
Claassen, A-M. (2025). 'Ik hou erg van geormerkte doelgroepen'. Een interview met Willem de Haas. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 9-13.

Bent u een *evidence-based* groepstherapeut?

Over huidige en toekomstige ontwikkelingen in het groepstherapieveld.

Het is niet makkelijk een antwoord te vinden op die vraag en op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen, weet Marjolein Koementas-de Vos, lid van de NVGP-commissie Wetenschap en Praktijk. Zij wijst ons op een website en een tijdschrift en vraagt de leden hun ervaringen te delen.

Door **Marjolein Koementas-de Vos**

Stel, u krijgt de vraag: 'Bent u een evidence-based groepstherapeut?' Hoe zou u deze vraag beantwoorden? Zou u dit ouderwets uit het hoofd doen, of houdt u wijselijk uw mond vanwege uw beroepsgeheim, of pakt u automatisch het dichtstbijzijnde digitale apparaat erbij, uiteraard verbonden met het internet, om dit eens goed uit te zoeken? In het laatste geval bent u waarschijnlijk in staat om flegmatisch uw vraag in te typen in ChatGPT (of Copilot, de Microsoft-concurrent) of vraagt u Siri of Google of zij vinden dat u een evidence-based groepstherapeut bent. De antwoorden zullen u verrassen. Indien u dit nog niet heeft gedaan, hoop ik vooral dat u dit nog gaat doen, bij voorkeur bij verschillende AI-tools, en dan graag met extra vragen zoals 'Waar kan ik evidence-based draaiboeken voor groepstherapie bij [uw doelgroep] vinden?', 'Geef mij een protocol over groepstherapie bij...', of 'Waar vind ik de meest recente evidence-based informatie over groepstherapie bij de meest voorkomende psychische stoornissen?'. De antwoorden lopen uiteen en het blijkt zelfs uit te maken in welke taal u uw vraag stelt. Bent u in staat om snel een overzicht te krijgen van

al deze informatiebronnen? Het is best een werk, en dan bent u ook nog eens in het bijzonder geïnteresseerd in groepstherapie en waarschijnlijk opgeleid tot groepstherapeut! Laat staan hoe dit is voor een beleidsmaker, of een therapeut/opleiding die voor het eerst start met een groep.

Graag wil ik u meenemen in een aantal ontwikkelingen die u hierbij kunnen ondersteunen: evidence-based groepsbehandelingen als oplossing voor de zorgbarrières in de ggz, een informatieve website over evidence-based groepstherapie en een *special issue* van het tijdschrift *Group Dynamics* over deze website.

Triple E-behandeling

In 2023 schreef ik in het tijdschrift *Groepen* over mijn aanwezigheid bij de tweedaagse workshop over Evidence-Based Group Therapy in Jena, Duitsland (Koementas-de Vos, 2023). Daar kwamen internationale onderzoekers bijeen om de resultaten van hun meta-analyses over de effectiviteit van groepstherapie bij de meest voorkomende stoornissen te presenteren. De conclusie was dat groepstherapie vergelijkbare effecten als individuele therapie laat zien en een mogelijkheid kan zijn om de toegankelijkheid tot de ggz te verbeteren vanwege onder andere efficiëntie. Het wordt ook wel omschreven als een Triple E-behandeling: het is effectiever dan wachtlijsten, laat effecten zien equivalent zijn met die van individuele therapie en het kan efficiënter zijn, omdat je meer patiënten met minder therapeuten kunt behandelen (Rosendahl et al., 2021). Daarbij biedt groepstherapie de mogelijkheid om stigmatisering en individualisering te verminderen door unieke therapeutische factoren, zoals universaliteit

(je bent niet de enige) en cohesie (je verbonden voelen met anderen) (Whittingham et al., 2023).

Er is echter een marketingprobleem: groepstherapie wordt vaak nog beschouwd als een tweede keuze, niet alleen door patiënten, maar ook door therapeuten en beleidsmakers (Koementas-de Vos, 2023). Toch blijkt uit de praktijk dat wanneer patiënten eenmaal deelnemen aan groepstherapie of deze hebben afgerond, hun reacties doorgaans positief zijn, zoals blijkt uit de praktijkvoorbeelden in het boek *Samen beter door groepstherapie* (Leferink op Reinink & Klein, 2024).

Om misverstanden te voorkomen: groepstherapie wordt niet gezien als de oplossing voor alle problemen in de ggz, maar kan wel een van de middelen zijn om de zorg toegankelijker te maken bij een toenemende vraag naar ggz. Groepsbehandelingen of een mix van individuele en groepsbehandelingen (zoals bij persoonlijkheidsstoornissen, zie Arntz et al, 2023) kunnen de druk op de zorg verminderen, zonder dat dit ten koste gaat van de kwaliteit, en meer intensieve individuele zorg kan naar doelgroepen gaan die dat nodig hebben (Koementas-de Vos en Daemen, 2024).

Evidencebasedgrouptherapy.org

De workshop in Jena was een onderdeel van een groter project, voortkomend uit een samenwerking tussen de American Psychological Association's (APA's) Society of Group Psychology and Group Psychotherapy, de American Group Psychotherapy Association (AGPA) en het Duitse ministerie van Gezondheid. Het doel was om een betrouwbare bron voor onderwijs, praktijk en onderzoek over

groepstherapie te ontwikkelen (Burlingame, 2024). Dit heeft geleid tot de lancering van de Evidence-Based Group Therapy Website (evidencebasedgrouptherapy.org) in oktober 2023. De website biedt een overzicht van de wetenschappelijke evidentie van groepstherapie met beschikbare bronnen.

In een special issue van Group Dynamics wordt de EBGT-website beschreven

Inmiddels is de eerste fase afgerond, waarbij groepsbehandelingen voor de meest voorkomende psychische stoornissen onder het tabblad 'Treatment' worden omschreven, met referenties naar wetenschappelijke studies en beschikbare draaiboeken. Omdat therapeutische relaties als belangrijke voorspellers worden gezien voor behandeluitkomsten, ook in groepstherapie, zal in de tweede fase van het project onder het tabblad 'Therapeutic relationships as EBT (evidence-based treatment)' een overzicht van wetenschappelijke evidentie worden geboden, in het bijzonder over de therapeutische alliantie en cohesie. In de derde fase van het project wordt een overzicht geboden van routine outcome monitoring onder het tabblad 'Alternatives to RCT' in groepstherapie.'

Speciale uitgave *Group Dynamics*

Een recentere ontwikkeling is dat er in september 2024 een special issue van het tijdschrift *Group Dynamics* is uitgebracht, waarin de lancering van de EBGT-website wordt beschreven. In een inleidend hoofdstuk door

Burlingame (2024) wordt de achtergrond van het project toegelicht en vervolgens worden in zeven aparte artikelen overzichten gegeven van evidence-based groepstherapie bij zeven doelgroepen. Deze doelgroepen zijn stemmingsstoornissen (depressie en bipolaire stoornissen), angstgerelateerde stoornissen (angststoornissen, obsessief-compulsieve stoornissen en posttraumatische stressstoornis), eetstoornissen, ernstige chronische stoornissen (schizofrenie en borderline persoonlijkheidsstoornis), verslavingsstoornissen, chronische pijn en jeugd gedragsstoornissen. Het tijdschrift is ook in deze volgorde opgebouwd en ieder artikel beschrijft de historie van groepstherapie voor de betreffende doelgroep, de aanbevelingen van groepstherapie in beschikbare klinische richtlijnen, de evidentie op basis van de wetenschappelijke literatuur, omschrijvingen van evidence-based groepsbehandelingen en veelbelovende groepsbehandelingen met verwijzingen naar draaiboeken, illustratieve voorbeelden van groepsbehandelingen, aandacht voor toegankelijkheid en gelijkheid in de ggz, en aanbevelingen voor de toekomst. Een voorbeeld is het artikel van Clayton en Burlingame (2024) waarin onder andere de evidentie van groepsbehandeling voor depressieve stemmingsstoornissen wordt omschreven. In dit artikel wordt kort stilgestaan bij de definitie van depressie, alsook de theorie en evidentie voor (groeps)behandeling van depressie. Vervolgens worden de aanbevelingen van de American Psychiatric Association (APA) uit 2010 en de National Institute for Health and Care Excellence (NICE) uit 2022 omschreven – die sterk uiteenlopen en vooral gericht lijken op farmacologische behandelingen. Daarna worden

vijf evidence-based groepstherapievormen beschreven, gebaseerd op de meta-analyse van Janis en collega's (2021): gedragsactivatie, cognitieve gedragstherapie, cognitieve therapie, interpersoonlijke psychotherapie en mindfulness-based cognitieve therapie. Voor cognitieve gedragstherapie wordt de meeste evidentie gevonden, met de kanttekening dat deze vorm van therapie ook het meest onderzocht is bij depressie. Bij iedere therapievorm wordt de rationale beschreven en of er draaiboeken beschikbaar zijn. Ook is er een vignet, met illustraties van de psycho-educatie, over een eerste behandel-sessie van cognitieve gedragstherapie in een groep. Tot slot komen veelbelovende behandelmethoden aan bod, namelijk meta-cognitieve therapie en dialectische gedrags-therapie, evenals kritische noten en aanbevelingen voor toekomstig onderzoek. Als je vervolgens als lezer praktisch materiaal wilt opzoeken, dan kan je deze op de EBG-website vinden, onder de tab 'Treatments by diagnosis' en dan 'Depression'. Daar wordt een korte omschrijving van de werkwijze van de werkgroep weergegeven, de referentie naar de meta-analyse van Janis en collega's, en er staan links in naar de vijf eerder genoemde evidence-based groepstherapievormen en veelbelovende therapievormen met beschrijvingen, referenties en beschikbare draaiboeken. Tot slot zijn er twee artikelen waarin bekende auteurs in het groepstherapieveld reflecteren op de zeven artikelen. Als eerste benadrukt Marmarosh (2024) het belang van de evidentie van groepstherapie en prijst ze het werk van de auteurs in het tijdschrift. Daarnaast betreurt ze de tweederangspositie die groepstherapie heeft in de praktijk, onderwijs en onderzoek ten opzichte van individu-

ele therapie. Zo beschrijft ze in een schrijnend voorbeeld dat ze was gevraagd om een hoofdstuk voor groepstherapie bij stemmings- en angststoornissen te schrijven, maar kwam haar hoofdstuk onder het kopje 'special population and topics' terecht in plaats van onder psychologische behandelingen. Ze moedigt daarnaast onderzoek naar andere vormen dan CBGT (cognitieve gedragstherapie in de groep) aan, omdat de focus op CGT dominant is, net zoals bij individuele therapie.

In een afrondend artikel kijkt Leszcz (2024) naar de toekomst: welke spelers in het veld zijn van belang om groepstherapie een betere positie te geven, en wie heeft deze informatie nodig zodat groepstherapie daadwerkelijk een Triple E-behandeling kan zijn om zo de toegankelijkheid tot zorg te verbeteren? Hij benoemt hierbij negen spelers: 1) Patiënten (die angst of schaamte voor groepstherapie kunnen ervaren); 2) Therapeuten die schromen om groepstherapie te geven (bijv. door angst of te weinig training); 3) Opleidingen die groepsbehandelingen geven en het risico lopen op negatieve ervaringen bij een gebrek aan kennis; 4) Beleidsmakers die groepstherapie kunnen promoten; 5) Bronnen of referenties die mogelijk (onbedoeld) bijdragen aan de stigmatisering van groepstherapie; 6) Richtlijnontwikkelaars die nu nog onvoldoende op de hoogte zijn van de wetenschappelijke evidentie; 7) Docenten en supervisors die meer aandacht kunnen besteden aan groeps-therapie; 8) Ontwikkelaars van draaiboeken die niet alleen focussen op individuele therapie; en 9) Groepstherapeuten die al actief zijn en op de hoogte moeten blijven, hun vaardigheden moeten blijven ontwikkelen, en de boodschap over de evidentie kunnen blijven uitdragen. U behoort waarschijnlijk bij de laatste categorie.

Kritische reflectie

Voor mij was het een plezier om dit allemaal te kunnen lezen, omdat ik zelf de ontwikkeling van redelijk dichtbij heb mogen aanschouwen en ook betrokken ben bij verdere ontwikkelingen rondom groepstherapie in Nederland, zoals het webinar over implementatie van groepsbehandeling, gegeven op 7 maart 2025 (NVGP, 2025). Voor u kan het interessant zijn om te lezen wat de achtergrond is van de ontwikkeling van de website, de theorie en geschiedenis van groepstherapie bij verschillende doelgroepen, en te weten dat klinische richtlijnen behoorlijk achterlopen op de evidentie: kijk dus verder dan de richtlijnen lang zijn. Wel wil ik in deze paragraaf enkele kritische noten plaatsen bij de huidige staat van de evidentie over groepstherapie en het beschikbare materiaal.

Het is mooi dat er op de EBGT-website verschillende draaiboeken beschikbaar zijn, maar wees u bewust dat deze veelal gebaseerd zijn op individuele protocollen, wat betekent dat specifieke groepstherapeutische kennis slechts in beperkte mate is opgenomen. Zorg er dus voor dat u voldoende kennis en ervaring opdoet in het doen van groepen, door bijvoorbeeld literatuur te raadplegen over het organiseren van groepsbehandelingen, zoals de praktijkrichtlijnen van de NVGP (Koks & Steures, 2019), volg daarnaast scholing en supervisie, en zorg voor voldoende reflectiemomenten door bijvoorbeeld deel te nemen aan intervisiegroepen.

Daarnaast is het interessant dat de informatie over de evidentie van groepstherapie op de EBGT-website en in het special issue overeenkomt met de NVP-factsheet 'Groeps-

psychotherapie bij Volwassenen' (2021), ontwikkeld in Nederland, wat aangeeft dat we goed up-to-date zijn. Maar deze informatie laat ook zien dat meer onderzoek nodig is, aangezien de focus vooral ligt op cognitieve gedragstherapie. Meer onderzoek is gewenst naar andere theoretische oriëntaties in groepsvorm.

Verder is mooi dat deze uitgave een overzicht biedt van de wetenschappelijke evidentie en bronnen, maar wat opviel is dat er nog vooral is gekeken naar stoornissen gebaseerd op DSM-5-classificaties en klinische uitkomsten. In Nederland kijken we verder en over specifieke stoornissen heen, denk aan transdiagnostische factoren (Heycop ten Ham et al., 2014) of herstel (AKWA, 2024). Zo blijkt het Unified Treatment Protocol in groepsvorm, gericht op onderliggende transdiagnostische factoren, even effectief als diagnose-specifieke CGT-groepstherapie (Reinholt et al., 2022), maar dit wordt niet omschreven in het special issue of op de EBGT-website. Het zou verder waardevol zijn om naast het Unified Treatment Protocol ook psychodynamische groepen te vermelden, inclusief de (minder beschikbare) evidentie en materiaal, zodat groepstherapie in de breedste zin op de website wordt vertegenwoordigd en mogelijk ook meer onderzoek kan worden bevorderd.

Daarnaast oogt de website niet zo modern en intuïtief als de meeste websites in het huidige tijdperk. Ook is de kans groot dat de beschikbare informatie de komende jaren verouderd raakt, en dan is de vraag wie deze website up-to-date houdt, net zoals richtlijnen van de APA die al flink verouderd zijn (bijvoorbeeld die van stemmingsstoornissen komen uit 2010!) en eens in de een of twee decennia worden vernieuwd. Ik zou daarom willen

pleiten voor een AI-functie, zoals Evidence Hunt (MedNet, 2024), om actuele evidentie voor groepstherapie beschikbaar te laten blijven, met daarbij draaiboeken en andere nuttige tools voor al die negen partijen die de informatie zo nodig hebben. Deskundige groepstherapieonderzoekers zouden betrokken moeten zijn bij een dergelijke AI-tool om te kunnen toetsen of de informatie betrouwbaar is en blijft.

Ondanks deze kritische noten denk ik dat het heel mooi is dat er een special issue is gekomen over de evidentie van groepstherapie. We kunnen dit vooral zien als een stap in het beschikbaar stellen van informatie over groepstherapie en het vergroten van het belang van groepstherapie in de ggz.

Toekomstige ontwikkelingen

In 2021 werd groepspsychologie en groepspsychotherapie als specialisatie erkend door de American Psychiatric Association (APA) en in 2025 zal besloten worden of dit specialisme erkend zal blijven (Burlingame et al., 2024). Deze erkenning is van belang omdat het de professionaliteit en wetenschappelijke basis van groepstherapie versterkt, wat kan leiden tot meer erkenning van de effectiviteit en extra middelen voor onderzoek en opleiding. Onderdeel van het voortzetten van de erkenning door de APA was het vaststellen van eisen voor dit specialisme en het beschikbaar stellen van bronnen, zoals de EBGT-website. Er is dus hoop dat het gaat lukken. Een andere ontwikkeling is dat het EBGT-project zich zal richten op de twee andere 'tabs': therapeutische relaties en routine outcome monitoring, waarbij zowel wetenschappelijke evidentie als praktische informatie voor de uitvoering beschikbaar

zal worden gesteld. Dit omvat bijvoorbeeld meetinstrumenten om de therapeutische relaties in groepstherapie in kaart te brengen, en mogelijk ook hulpmiddelen om behandelingen tijdig bij te sturen wanneer stagnatie of negatieve effecten in de groepsbehandeling optreden.

We zijn volop in ontwikkeling en houden de evidentie scherp in het vizier

In Nederland zijn we ook volop in ontwikkeling. Zo is de NVGP in het najaar van 2024 gestart met een landelijke campagne om de evidentie van groepstherapie meer op de kaart te zetten, onder andere door het aanschrijven van ggz-bestuurders en opleiders met het boek *Samen beter door groepstherapie* en het recent gepubliceerde artikel over groepstherapie als een van de oplossingen voor de wachtlijstproblematiek (Koementas-de Vos & Daemen, 2024). Maar ook in 2025 staan we niet stil. Wanneer u dit artikel leest, hebben Marc Daemen, voorzitter van de NVGP, en ik verschillende workshops verzorgd over hoe groepstherapie meer in de praktijk te brengen. Daarnaast hebben we op 7 maart 2025 een webinar over dit onderwerp gegeven in samenwerking met Menzis, en samen met Psyflix een videoreeks opgenomen over de evidentie van groepstherapie met Gary Burlingame en Bernhard Strauss. Deze videoreeks is bedoeld voor onderwijsdoeleinden, wetenschappelijk onderzoek, en hopelijk voor het ondersteunen van uw dagelijkse praktijk door middel van diverse video-instructies om u te helpen om uw

groepstherapie nog effectiever te maken. Terugkomend op de inleiding: net als AI zijn we volop in ontwikkeling en houden we de evidentie scherp in het vizier. Graag houd ik

u hiervan op de hoogte en nodig ik u uit om de leden van de commissie Wetenschap en Praktijk – onder wie ikzelf – op de hoogte te houden van uw ervaringen en inzichten. ■

Dr. Marjolein Koementas-de Vos is klinisch psycholoog, psychotherapeut, specialistische groepstherapeut en onderzoeker bij GGZ-Noord-Holland-Noord. Ze werkt als plaatsvervangend hoofdopleider GZ bij RINO Amsterdam. E-mail: m.koementas@ggz-nhn.nl.

Refereren aan:

.....
Koementas-de Vos, M. (2025). Bent u een evidence-based groepstherapeut? Over huidige en toekomstige ontwikkelingen in het groepstherapieveld. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 15-22.

Literatuur

.....
American Psychiatric Association (2010). *Practice guideline for the treatment of patients with Major Depressive Disorder*. https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/mdd.pdf

AKWA (2024). *Zorgstandaard Herstelondersteuning*. Geraadpleegd op 12-3-2025 via <https://www.ggzstandaarden.nl/zorgstandaarden/herstelondersteuning/patientenperspectief/wensen-en-ervaringen-van-patienten>

Arntz, A., Mensink, K., Cox, W.R., Verhoef, R.E.J., Emmerik, A.A.P. van, Rameckers, S.A., Badenbach, T. & Grasman, R.P.P.P. (2023). Dropout from psychological treatment for borderline personality disorder: a multilevel survival meta-analysis. *Psychological medicine*, 53(3), p. 668-686.

Burlingame, G.M., Strauss, B.M. & Clayton, D. (2024). The complexity of becoming an evidence-based group clinician: Introducing an evidence-based group treatment website. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 28(3), p. 121-131.

Clayton, D.A. & Burlingame, G.M. (2024). Evidence-based group therapy for mood disorders: Treatment for depression and bipolar disorders. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 28(3), p. 132-147.

Heycop ten Ham, B., Hulsbergen, M. & Bohlmeijer, E. (2014). *Transdiagnostische factoren: Theorie & Praktijk*. Amsterdam: Boom Psychologie.

Janis, R.A., Burlingame, G.M., Svien, H., Jensen, J. & Lundgreen, R. (2021). Group therapy for mood disorders: A meta-analysis. *Psychotherapy Research*, 31(3), p. 342-358.

Koementas-de Vos, M. [2023]. Groepstherapie verdient betere marketing. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 18(4), p. 43-49.

Koementas-de Vos, M. & Daemen, M. [2024]. Groepstherapie in de ggz: een van de beoogde oplossingen voor wachtlijstproblematiek, maar hoe? *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 19(4), p. 49-63

Koks, R. & Steures, P. (red.) [2019]. *Praktijkrichtlijnen voor Groepsbehandelingen in de (Geestelijke) Gezondheidszorg*. Utrecht: NVGP. Vrij te raadplegen op: www.groepspsychotherapie.nl

Leferink op Reinink, M & Klein, M. (red.) [2024]. *Samen beter door groepspsychotherapie. Ervaringen van cliënten*. Sint-Niklaas/'s-Hertogenbosch: Gompel&Svacina.

Leszcz, M. [2024]. The evidence-based group therapy website: A commentary on opportunities, challenges, and next steps. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 28(3), p. 254-265.

Marmarosh, C. L. [2024]. This is not just a commentary on evidence-based group therapy research: It is important to the future of psychotherapy practice. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 28(3), p. 241-253.

MedNet (maart 2024). *Medisch bewijs sneller vinden met EvidenceHunt*. Geraadpleegd op 12-3-2025 via <https://www.mednet.nl/nieuws/medisch-bewijs-sneller-vinden-met-evidencehunt/>

National Institute for Health and Care Excellence. [2022]. *Depression in adults: Treatment and management*. <https://www.nice.org.uk/guidance/ng222>

NVGP (03-02-2025). Gratis webinar over implementatie van groepsbehandeling. Geraadpleegd op 12-3-2025 via <https://www.groepspsychotherapie.nl/nieuws/gratis-webinar-over-implementatie-van-groepsbehandeling-6AA6.html>

Reinholt, N., Hvenegaard, M., Christensen, A.B., Eskildsen, A., Hjorthøj, C., Poulsen, S., Arendt, M.B., Rosenberg, N.K., Gryesten, J.R., Aharoni, R.N., Alrø, A.J., Christensen, C.W. & Arnfred, S.M. [2022]. Transdiagnostic versus diagnosis-specific group cognitive behavioral therapy for anxiety disorders and depression: A randomized controlled trial. *Psychotherapy and psychosomatics*, 91(1), p. 36-49.

Rosendahl, J., Alldredge, C.T., Burlingame, G.M. & Strauss, B. [2021]. Recent developments in group psychotherapy research. *American Journal of Psychotherapy*, 74(2), p. 52-59.

Whittingham, M., Marmarosh, C.L., Mallow, P. & Scherer, M. [2023]. Mental health care equity and access: A group therapy solution. *The American Psychologist*, 78(2), p. 119-133.

.....

Procesrollen in groepstherapie

Iedereen die werkt met therapiegroepen in de ggz kent de rol van de zondebok. Na de scholing van de NVGP komen daar andere groepsrollen bij, zoals de deviant of de stille groepsgeenoot. In de praktijkrichtlijnen van de NVGP wordt daarnaast gesproken over rolfixatie en rolvervaging binnen de groepstherapie. Maar waarom wordt een en ander veelal negatief geformuleerd? Zijn er ook positieve groepsrollen en hoe verhouden die zich tot de taak en de groep als geheel? Een aantal visies en theorieën op een rij.

Door Anne-Marie Claassen

Zoals in de praktijkrichtlijnen voor groepsbehandeling in de (geestelijke) gezondheidszorg (2019) wordt gesteld: wij mensen zijn afhankelijk van onze omgeving en hoe spannend het daar is, zal ons gedrag bepalen. Dat gedrag kan op een bepaald moment als een specifieke rol worden gezien.

In een groep ontstaan groepsrollen in eerste instantie vanuit individueel gedrag. Dat individuele gedrag vindt zijn oorsprong in voelen, willen en denken. En wanneer er een groep mensen bij elkaar komt, gebeurt er van alles wat betreft voelen, willen, denken en doen. Auteurs die schrijven over groepsrollen stellen dat deze ontstaan vanuit het bedwingen van allerlei angsten of om te komen tot een functionele samenwerking (de Haas, 2020; Bekker & Loeb, 2019; Remmerswaal, 2015). Het gaat dus om een proces van zowel intentioneel als niet-intentioneel gedrag.

Burlingame en Strauss (2013) hebben het over een *emergent structure* en een *imposed structure* van een groep. 'Imposed' wil zeggen de afgesproken of opgelegde structuur. Emergent wil zeggen 'wat opkomt'. Ze beschrijven de rollen als onderdeel van de opkomende structuur, wat ze zien als een fundamenteel onderdeel van de groepsdynamica.

Het meeste onderzoek is gedaan naar roldifferentiatie en rolfunctioneren binnen teams of groepen studenten of in klaslokalen, waarbij de rol van de leider en de rol van de deelnemers of medewerkers uit elkaar gehaald worden. De groep kan zich verder

ontwikkelen door de zogenoemde roldifferentiatie; mensen nemen verschillende taken in de groep op zich om de groep te kunnen laten functioneren (Hojtink, 2001). Onderzoek naar leiderschapsstijlen op het functioneren van een groep of een team is een tak apart.

Er bestaan binnen het terrein van de groepsdynamica en de sociologie verschillende theorieën over rollen. De Haas (2020) bespreekt er drie, namelijk de functionele roltheorie, de differentiatie-roltheorie en de interactionele roltheorie. In alle drie de theorieën komen belangrijke aspecten over de groepsrollen naar voren.

De functionele roltheorie

Deze theorie gaat ervan uit dat een rol altijd een functie heeft ten opzichte van de groep. In een bedrijf kan dit gaan over een rol in een productieproces. In een therapiegroep gaat het over hoe iemand aan de taak werkt. Meestal is de taak in een groepstherapie om vanuit het hier-en-nu te reflecteren op patronen die aan de ene kant destructief kunnen zijn en aan de andere kant tot verandering kunnen leiden.

De differentiatie-roltheorie

Deze theorie legt meer de nadruk op het verschil in gedrag in de groep. En dat kan leiden tot verschillende rollen in een groep. Dit alles is dan weer gelinkt aan de taak. Mensen zullen dus op een verschillende wijze, mogelijk vanuit persoonlijke voorkeuren of persoonlijkheidsstructuur, met de taak omgaan. En dus verschillen in gedrag en emoties.

De interactionele roltheorie

Deze theorie gaat ervan uit dat een rol in een

groep ontstaat vanuit de interactie tussen het individu en de groep. Er is dus sprake van beïnvloeding vanuit de groepsdynamiek naar het individu en vice versa.

In een review uit 2017 is er sprake van 23 taxonomieën waarbinnen 164 rollen worden beschreven

Het is van belang om deze drie theorieën hier aan te stippen omdat ze weergeven wat de ingrediënten zijn van een groepsrol. Deze ingrediënten zijn het rolgedrag ten aanzien van de taak (functionele roltheorie), de verschillende rollen die er zijn in een groep (differentiatie-roltheorie) en hoe de groep ook een rol kan beïnvloeden (interactionele roltheorie). Onderliggend aan deze termen en dynamieken gaat het over de gewenste affectieve beïnvloeding (actief) in de groep van elkaar vanuit rolgedrag en over de gewenste affectieve verwachting (passief) van mensen ten opzichte van de anderen. Deze dynamieken zullen in dit artikel telkens terugkomen om op deze lijn de verschillende terminologie duidelijk te maken.

De functionele kanten van rollen

Zoals al eerder is gesteld is er veel onderzoek gedaan naar rollen in teams. Iedereen zal bekend zijn met de Belbin-rollen zoals de plant, de brononderzoeker en de groepswerker. Hij gaat duidelijk uit van het differentiatie-principe op teamniveau; een team moet bestaan uit verschillende rollen om te komen tot de gewenste prestaties of output

(Kloppenburg, van de Schoor & Groen, 2014). De rollen zoals Belbin en zijn team hebben beschreven komen voort uit jarenlang onderzoek naar de psychologische diversiteit van mensen in een team. In de testbatterij werden met name persoonlijkheidstesten meegenomen, waaronder ook vragen omtrent persoonlijke waarden en overtuigingen. *'The types of behaviour in which people engage are infinite. But the range of useful behaviours, which make an effective contribution to team performance, is finite. These behaviours are grouped into a set number of related clusters, to which the term Team Role is applied'*, stelt Meredith Belbin op www.belbin.com.

Er is natuurlijk ook commentaar op het principe dat de productiviteit van een team afhangt van de diversiteit van de teamrollen. Het gaat er dan met name over dat het werken in een groep gewoonweg niet zo simpel en lineair is (van Knippenberg en Schippers, 2007).

Al sinds het begin van onderzoek naar sociale systemen zoals groepstherapie en teams is er een hoos aan taxonomieën aan theorieën en rollen. In een review uit 2017 (Driskell et al.) is er sprake van 23 taxonomieën waarbinnen 164 rollen worden beschreven. De onderzoeksgroep vindt veel overlap in de rollen en presenteert een drie-dimensie-

Cluster	1 Teamleider	2 Taakmotivator	3 Machtzoeker	4 Criticus	5 Aandachtzoeker	6 Negatief
Beschrijving	Geeft richting, organiseert en leidt het team naar taakvoltooiing	Treedt op als tweede in bevel of taakmanager om de groep aan te zetten tot actie	Zoekt macht en erkenning door dominantie	Neemt een kritische, foutzoekende of 'advocaat van de duivel'-rol aan	Zoekt aandacht en middelen, maar levert weinig werk	Vertoont negatief affectief gedrag
Taakoriëntatie	Hoog	Gemiddeld	Gemiddeld	Matig/laag	Laag	Laag
Sociale vaardigheden	Gemiddeld	Gemiddeld	Laag	Matig/laag	Gemiddeld	Laag
Dominantie	Hoog	Matig/hoog	Hoog	Gemiddeld	Gemiddeld	Laag
Gedrag	Geeft leiding, brengt orde, roept de groep bijeen, structureert de taak, geeft commando's en organiseert	Zet de groep aan tot actie, stimuleert en motiveert de groep	Doet een beroep op autoriteit of superioriteit, onderbreekt en kleineert anderen, zoekt macht	Spreekt tegen, toont cynisme, beoordeelt anderen	Zoekt aandacht zonder verantwoordelijkheid, zoekt sympathie, uit persoonlijke meningen	Toont spanning, trekt zich terug, klaagt

Tabel 1: Overzicht van rolclusters. Vertaling vanuit het onderzoek van Driskell et al. (2017)

model, genaamd TRIAD; Tracking Roles In and Across Domains. Deze drie dimensies (taakoriëntatie, sociale vaardigheden en dominantie) gaan over zowel de invloedslijnen onderling, namelijk de mate van dominantie en sociabiliteit, als over de invloedslijn van de taak van de groep, namelijk in hoeverre iemand taakgeoriënteerd werk levert. Onderstaande tabel is een samenvatting (clustering) van de rollen in teams en hoe deze die dimensies binnen deze rollen te zien zijn in gedrag.

Ik vind het een belangrijk onderzoek, omdat twee van de drie beschreven dimensies, namelijk dominantie en sociabiliteit, overeenkomen met de invloedslijnen en de principes van de Roos van Leary. Een instrument dat uitgaat van twee fundamentele relationele verlangens: de mate van invloed die we willen hebben op de ander en de mate van nabijheid die we willen tot de ander. Het werk van Benne en Sheats (1948) komt, ook in bovenstaande review (Driskell et al., 2017), het meest naar voren wanneer het gaat om positief geformuleerde groepsrollen. Hun werk omtrent groepsdynamica werd vooral gedaan door observaties en stamt uit de jaren veertig. Zij hebben de 26 groepsrollen die zij hebben ontdekt en beschreven onderverdeeld in drie vormen van rollen: de taakrol, de persoonlijke of sociale rollen en de disfunctionele of individualistische rollen.

Taakrollen

Dit zijn de rollen die naar voren komen wanneer de groep een duidelijke taak heeft, bijvoorbeeld in teams als het gaat om uitkomsten of productie. Het gaat hierbij dus om mensen die vanuit de taakrol de uitput faciliteren en tot een goed resultaat brengen.

Persoonlijke en/of sociale rollen

Dit zijn de rollen die gericht zijn op het bouwen en ontwikkelen van de groep. Remmerswaal (2015) noemt deze rollen procesrollen. Ze zijn erop gericht om een goede en harmonieuze werkrelatie te scheppen en te onderhouden. Het groepsklimaat veilig en goed houden is dan de taak. Dit zijn de rollen die positief zijn geformuleerd.

Disfunctionele en/of individualistische rollen

Dit zijn de rollen waarbinnen mensen opgaan voor hun eigen belang of ook daadwerkelijk het groepsproces en groepstaak ondermijnen of blokkeren.

In een schematherapiegroep voor mensen met persoonlijkheidsproblematiek is de taak om in het hier-en-nu te reflecteren op gevoelens en emoties die er in de groep spelen. De schematherapeuten gaan ervan uit dat zich patronen – schema's – zullen aandienen die de binnenwereld van de cliënt zullen typeren. Het betreft een open groep en in deze sessie start er een nieuw groepslid. Na de kennismaking blijft het, net als in de voorgaande sessies, lang stil. De schematherapeuten hadden deze stilte al besproken met elkaar en geconcludeerd dat er veel mensen met vermijding of het schema Emotionele Geremdheid in de groep zitten. Ook het nieuwe groepslid had een hoge score op dit schema. Er was een tweedeling in de groep merkbaar tussen de stille groepsleden en de groepsleden die wat vaker aan het woord waren. De schematherapeuten wilden dit keer niet het groepslid uitnodigen die de rol had van de stiltEDOORbreker en soms de hele sessie vulde met zijn verhaal. Maar ze voelden ook aan dat de stille sfeer in de groep niet het beoogde veranderingsproces bevorderde, maar juist de schema's leek te bevestigen.

Persoonlijke en/of sociale rollen van Benne en Sheats

Interpersoonlijke relaties zijn belangrijk als motor binnen een team of groep en beïnvloeden het succesvol functioneren. Deze rollen dragen bij aan het positieve functioneren van een groep.

Persoonlijke en/of sociale rollen	Beschrijving
Aanmoediger	Moedigt teamleden aan en motiveert hen op een natuurlijke wijze.
Harmoniseerder	Probeert conflicten te vermijden en de harmonie te bewaren.
Compromiszoeker	Zoekt naar tussenoplossingen bij meningsverschillen.
Poortwachter/versneller	Regelt de communicatiestroom en zorgt dat iedereen aan bod komt.
Waarnemer/commentator	Observeert de groep en geeft feedback.
Volger	Luistert en accepteert beslissingen zonder veel inbreng.

Remmerswaal beschrijft daarnaast nog een vierde groep van rollen vanuit de 26 rollen van Benne & Sheats (1948), een groep waarin hij een aantal taak- en procesrollen bij elkaar zet. Zowel hij als Willem de Haas maakt in dit overzicht van groepsrollen geen onderscheid tussen rollen in een team of groep en rollen in een therapiegroep. Deze opsomming vanuit veelal het Functionalisme past dus meer bij groepen zoals schoolklassen, teams en grote groepen in maatschappelijke bewegingen. In therapiegroepen is er geen focus op een taak waarmee voor output gezorgd moet worden. Hoijtink (2001) schrijft wel over rollen in een therapiegroep en de taak van de groepstherapeut. 'Rollen zijn daarom zo interessant omdat zij enerzijds iets zeggen over allerlei kwesties die in een groep spelen en anderzijds iets laten zien van de persoonlijkheid van de groepsleden' (p. 134). De taak van de groepstherapeut is om de groepsdynamiek veilig te reguleren zodat rollen flexibel zijn en blijven, en om te

snappen waarom bepaalde individuele problematiek tot een bepaalde rolbezetting leidt. De Haas (2020) noemt dit de dubbele dynamiek; een rol en rolgedrag moet altijd begrepen worden vanuit zowel de individuele problematiek als vanuit de groepsdynamiek. *'Roles have been defined as institutionalized sets of expectations, relationships, and behaviors that ensure stable and predictable social interactions'* (Stryker & Statham, 1985, uit Driskell et al., 2017).

De taak in een therapiegroep sluit het beste aan bij de taak die de rollen van persoonlijke of sociale rollen van Benne en Sheats beschrijven. Deze rollen zijn meer naar de groep als geheel gericht en zorgen voor een proces dat nodig is voor veiligheid en verbondenheid om individuele doelen te kunnen behalen. In de meer functionele beschrijvingen van de rollen, zoals de taakrollen, lijkt er geen plek voor de verandering of proces. Dus gaat het in een therapiegroep, naar mijn mening, meer over procesrollen. Een

therapiegroep is bij uitstek de plek om te experimenteren met nieuw gedrag. De groep fungeert als een plek om nieuw rolgedrag uit te proberen.

Persoonlijkheid en groepsrollen

Je zou verwachten dat er een duidelijk verband is tussen persoonlijkheidstrekken en rolgedrag. Onderzoek binnen de fundamentele roltheorie wijst echter uit dat er niet altijd een lineair verband is. Er is vanuit onderzoek naar de *big five* persoonlijkheidstrekken naar voren gekomen dat er wel trekken zijn die specifiek rolgedrag laten zien. Zo is er een duidelijke link naar het gegeven dat extraverte personen vaker leidinggevende en communicatieve rollen op zich nemen, omdat ze makkelijker het initiatief nemen en anderen motiveren (Fenech et al., 2022). Vriendelijkheid (*agreeableness*) speelt een grote rol in samenwerking; mensen die hoog scoren op deze eigenschap worden vaak de

Je zou verwachten dat er een duidelijk verband is tussen persoonlijkheidstrekken en rolgedrag

bemiddelaar of teamspeler, vooral in onzekere situaties waarin harmonie belangrijk is (Lim et al., 2022). Daarnaast blijkt dat consciëntieuze individuen vaak de structuur bewaken en organisatorische taken op zich nemen, simpelweg omdat ze van nature gestructureerd en betrouwbaar zijn (Battistoni & Fronzetti Colladon, 2021). Emotionele stabiliteit (laag neuroticisme) hangt samen met

het vermogen om in stressvolle of chaotische situaties een kalme en stabiele factor te blijven (Battistoni & Fronzetti Colladon, 2021). Tot slot nemen mensen die hoog scoren op openheid voor ervaringen vaker de rol van innovator of creatieve denker op zich, wat logisch is gezien hun nieuwsgierigheid en neiging om buiten de gebaande paden te denken (Fenech et al., 2022). Hoewel persoonlijkheidstrekken wel wat kunnen voorspellen, blijven mensen ook afhankelijk van de context en is groepsdynamiek altijd aanwezig als het gaat om groepsrollen

De interactionele roltheorie

Een van de invloedrijkste theorieën op het gebied van rollen is de sociale interactietheorie, ook wel Social Interaction Systems Theory genoemd, ontwikkeld door Robert Bales (in: Hoijtink, 2001). Bales werkte bij de afdeling Social Relations van Harvard University en richtte zich op het ontwikkelen van een integratief raamwerk binnen de sociale psychologie. Dit raamwerk moest niet alleen inzicht geven in het sociale interactieproces zelf, maar ook in de onderliggende waarden en betekenissen binnen interacties. Dit leidde tot de ontwikkeling van Systematic Multiple Level Observation of Groups (SYMLOG). Dit model richt zich op de structurele kenmerken van interactie en maakt het mogelijk om patronen en verbanden tussen menselijke interacties te identificeren op een systematische manier. Je kunt het beschouwen als een grote database voor alle kennis over groepen en teams. Binnen het onderzoek dat voorafging aan de publicatie van de sociale interactietheorie werd gekeken naar de fundamentele grenzen van groepsinteractie en communicatieve

processen. Net als bij andere taxonomieën binnen groepsdynamiek, zoals het eerder beschreven TRIAD, wordt binnen SYMLOG gewerkt met dimensies die interacties structureren. In dit geval richt het model zich op drie fundamentele assen: dominantie versus onderdanigheid, vriendelijkheid versus vijandigheid en taakgerichtheid versus emotionele expressie. Deze dimensies vertonen overlap met bestaande concepten binnen de sociale psychologie, zoals de Roos van Leary, waarin relationele dynamieken worden beschreven aan de hand van invloed en nabijheid in interacties.

Robert Freed Bales ontwikkelde zowel Interaction Process Analysis (IPA) als Systematic Multiple Level Observation of Groups (SYMLOG). Waar IPA vooral gericht was op het in kaart brengen van interacties binnen kleine groepen, gaat SYMLOG een stap verder en biedt het een meer gelaagde en diepgaande kijk op groepsdynamiek. In feite is SYMLOG een verfijning en uitbreiding van IPA, waarbij interactie niet alleen wordt geobserveerd, maar ook wordt geplaatst binnen bredere gedragsdimensies en onderliggende waarden. IPA werkte met twaalf categorieën die interacties binnen een groep onderverdeelden in taakgericht en sociaal-emotioneel gedrag. Het was vooral een manier om groepsprocessen op een gestructureerde manier te observeren. SYMLOG gaat verder en voegt drie dimensies toe aan de analyse op basis van drie belangrijke vragen:

1. Wie neemt de leiding en wie volgt? (dominantie vs. onderdanigheid)
2. Wie is empathisch en wie is er wantrouwend? (vriendelijkheid vs. vijandigheid)
3. Wie is taakgericht en wie richt zich meer op emoties? (taakgerichtheid vs. emotionele expressie)

Door deze drie dimensies in kaart te brengen kun je een groep beter begrijpen op het gebied van samenwerking en kun je zien waar spanningen zitten en hoe de groepsdynamiek verbeterd kan worden. Helaas is de dataset niet vrij beschikbaar; je moet lid worden van de SYMLOG Consulting Group en dat maakt het gebruik van deze data dus wat ondoordringbaar.

De interactionele roltheorie laat dus zien dat sociale rollen geen vaste structuren zijn, maar juist dynamisch en afhankelijk van de interacties tussen mensen. Dit betekent dat gedrag niet simpelweg voortkomt uit vooraf bepaalde rolpatronen, maar gevormd wordt door de sociale context en de manier waarop mensen op elkaar reageren. Dit verklaart waarom iemand zich in de ene situatie anders gedraagt dan in de andere.

Binnen deze theorie speelt het leerproces een grote rol: mensen nemen niet alleen hun sociale rol aan, maar worden er ook in gevormd door de verwachtingen die eraan gekoppeld zijn. Dit werkt twee kanten op: enerzijds beïnvloeden individuen actief hoe een rol wordt ingevuld, anderzijds worden ze zelf beïnvloed door de groep en de sociale omgeving waarin ze zich bevinden.

Het Symbolisch Interactionisme wordt vaak als een onderdeel van de interactionele roltheorie genoemd. In het Symbolisch Interactionisme wordt benadrukt dat sociale betekenis ontstaat in interactie, en dat mensen hun gedrag en rol steeds opnieuw definiëren op basis van hun sociale ervaringen (Husin et al., 2021). Dit perspectief helpt om menselijk rolgedrag niet als star of eenduidig te zien, maar als iets wat continu in beweging is en zich aanpast aan de sociale dynamiek en de context. En dus te beïnvloeden in een therapie zoals een groepstherapie.

Belemmerende rollen

Een groepstherapeut zal zich bewust moeten zijn van de structurelementen van een groep (de Haas, 2020; van der Veer & Claassen, 2019) waar de rollen in een groep onderdeel van zijn. Cliënten komen voor hun individuele problematiek naar een therapeut. Wanneer er dan een groepstherapie wordt voorgesteld is er vaak weerstand. Daarnaast zijn mensen in het begin van de groep gepreoccupeerd met hun eigen psychische problemen (Hojtink, 2007). Zij reageren dan vanuit hun eigen vaste patronen zoals ze altijd gewend zijn te reageren in een groep. Hoijtink noemt het een fundamentele attributiefout wanneer mensen verwachten dat dit rolgedrag zo zal blijven en dat er op dit gedrag geanticipeerd wordt in de groep. De attributiefout zit hem erin dat mensen de invloed van de omgeving onderschatten.

De groepstherapeut heeft dan de taak om deze onderschatting van de invloed vanuit de groep op te lossen door cohesiebevorderende interventies.

Wanneer deze uitblijven, zal de groep kunnen vastlopen en kan er sprake zijn van rolfixatie of *role-lock*, een term die wordt gebruikt wanneer een groepslid verstrikt raakt in een rol en de groep als geheel niet meer kan toekomen aan de therapietaak van reflectie en emotioneel leren (Sills, 2003). De term *role-lock* gaat in de literatuur vergezeld van de term projectieve identificatie (Motherwell & Shay, 2014). Voor meer achtergrond wat betreft projectieve identificatie verwijs ik naar een eerder artikel in *PsyXpert en Groepen* (van der Veer & Claassen, 2019). De groep loopt vast doordat het focale conflict niet op een gezonde manier wordt opgelost en via de individuele problematiek van

een groepslid wordt 'uitgeleefd' of vermeden. Yalom en Leszcz (2020) noemen een aantal probleemgroepsleden en de effecten die zij hebben op de groep. Zij noemen bijvoorbeeld de monopolist, de stille cliënt, de saaie cliënt en de hulpafwijzende klager. Ze vinden dat met name de karakterpathologie in deze rollen de grootste zorg zal moeten zijn voor de groepstherapeut.

In de praktijkrichtlijnen hebben De Haan en Pol (2019) een aantal belemmerende rollen op een rij gezet, inclusief wat je als groepstherapeut kunt doen om rolfixatie of *role-lock* te voorkomen (zie tabel 2). Daarbij is het belangrijk dat de groepstherapeut oog heeft voor het groepsconflict en wat daarbij aan onderliggende angsten en wensen een rol kan spelen in het vastlopen van een groep.

In de schematherapie ligt de nadruk op de individuele maladaptieve schema's die mensen hebben ontwikkeld (Young & Klosko, 2006). Deze schema's kunnen ook onrealistische verwachtingen van anderen creëren, wat de manier waarop mensen zich in relaties gedragen en de manier waarop ze anderen benaderen kan beïnvloeden. Het gedrag van vermindering, overcompensatie of overgave kan deze verwachtingen een *self-fulfilling prophecy* maken. De problemen die mensen ervaren van deze schema's wordt dan een interpersoonlijk probleem (in plaats van intrapersoonlijk). De therapie richt zich op het aanpassen van deze schema's en het leren van nieuwe manieren van interpersoonlijke interactie en verwachtingen.

In de voorgaande sessies was er vaak een stilte in de schematherapiegroep die niet altijd ten goede kwam aan de therapie. Deze stilte wordt geassocieerd met vermijdingsgedrag en het

Rol	Functie	Context	Risico	Aanpak
Zondebok	Kanaliseren van spanning (angst en agressie)	Angstige en onzekere groep	Diskwalificering, uitstoting, hernieuwd slachtoffer	Zondebok is vaak angstig erbij te gaan horen; vertrouwd met de zondebokrol. Bespreken functie van het kanaliseren van woede/verdriet van andere groepsleden
Overheersend en/of oorlogszuchtig groepslid	Afschermen eigen kwetsbaarheid	Groep wordt overweldigd, valt stil	Onveilige sfeer, groepsleden haken af	Inhoud omarmen maar breedvoerigheid, toon en emotie begrenzen: je punt is duidelijk, laat het hier maar even bij. Wat je vertelt is duidelijk, maar probeer het eens gewoon te zeggen, zonder die heftigheid
Grappenmaker	Zorgt voor wat luchtigheid, voor een goede sfeer	Vermijdende groep	Ondermijning doelstellingen en serieuze karakter van de groep	Zoveel de positieve kant als de vermijdende kant benoemen, met (gepaste) waardering
Behulpzaam groepslid	Spanningsreductie	Groep die behoefte heeft aan verzorging	Belemmering zelfstandigheid en autonomie van andere groepsleden	Begrenzen, maakt onnodig afhankelijk. Het groepslid dat onmiddellijk te hulp schiet met een zakdoekje: laat dat maar even, huilen (bij verdriet) mag
Dwarsligger	Benoemen van de keerzijde	Groep die verschillen lastig vindt	Conflict, strijd	Inhoud omarmen, kwaliteit van dwarsligger benutten
Bliksemafleider	Spanningsreductie	Angstige en onzekere groep	Agressie gaat naar roldrager	Bespreken van functie van bliksemafleider voor de groep
Zwijger	Angstig groepslid	Groep kan ervaren worden als bedreigend	Drop-out	Vriendelijk uitnodigen tegen einde van de groep (zodat iemand niet te lang centraal staat)
Narcistisch groepslid	Maakt groep tot verlengstuk van eigen grootheid	Groep kan ervaren worden als bedreigend	Groep kan ervaren worden als agressor	Prijzen, uitnodigen tot zelfreflectie. Licht narcisme kan in de groep, bij ernstig narcisme sluit individuele behandeling vaak beter aan
Afwezig groepslid	Tast stabiliteit van de groep aan	De groep dient veilige basis te zijn	Fragmentatie, 'duiventil'	Direct bespreken, positieve normregulering
Wantrouwend groepslid	Afstand houden	Groep kan ervaren worden als bedreigend	Hoge spanning in groep, dropout	Veiligheid van de groep checken, selectie/diagnostiek, ervaringen in voorgeschieden is valideren

Tabel 2: Overzicht van belemmerende rollen, met functie en aanpak

schema Emotionele Geremdheid bij meerdere groepsleden. Er is een merkbare tweedeling ontstaan tussen de stille leden en de groepsleden die zich gemakkelijker uiten. De therapeuten zijn zich ervan bewust dat deze stiltes niet bijdragen aan het gewenste therapieproces, omdat ze de bestaande maladaptieve schema's kunnen versterken en het meest actieve groepslid steeds weer in hetzelfde eigen verhaal terecht komt. De oefeningen om de Bestraffende ouder weg te sturen lijken niet te lukken omdat er dan stemverheffing gevraagd wordt van de cliënten.

De therapeuten beginnen deze sessie door de stilte expliciet te benoemen. Ze vragen de groep om zich bewust te worden van de gevoelens die de stilte oproept en of er iets in hen naar boven komt tijdens deze momenten.

Wanneer het meest actieve groepslid wil gaan spreken, richten ze zich vriendelijk tot hem met de vraag wat er in hem gebeurt als de stilte wat langer aanhoudt. Vervolgens vragen ze de groep om in het hier-en-nu te reflecteren op hoe de stilte voor hen is. Wat gebeurt er intern als ze niet durven te spreken? Voelen ze zich ongemakkelijk? Voelen ze zich geremd?

Er ontstaat in de groep vervolgens een moment van rondkijken naar elkaar. Een van de therapeuten noemt het schema Emotionele Geremdheid; een aantal groepsleden heeft geleerd dat het uiten van emoties gevaarlijk kan zijn. De therapeut noemt de naam van een stil groepslid, maakt contact met haar en zegt dat ze weet dat zij vroeger als kind werd doodgezwegen door haar moeder als die haar als lastig ervoer. Zo benoemen ze bij nog drie andere groepsleden de achtergrond van het schema en maken ze cohesiebevorderende opmerkingen zoals het suggereren van herkenning bij elkaar. Vervolgens roept een van de therapeuten een empathische confrontatie

op waarbij het doorbreken van het schema belangrijk is, omdat er anders niet goed aan de taak gewerkt kan worden van reflectie en sociaal leren en mensen in een destructief patroon blijven zitten van isolement en depressie.

Doordat er herkenning is vanuit het levensverhaal en hoe het schema is ontstaan, lukt het de groepstherapeuten om met een aantal interventies het gesprek over de pijn van vroeger op gang te krijgen. Uitleg over waarom emoties belangrijk zijn om het anders te gaan doen, zorgt ervoor dat aan het einde van deze sessie mensen tevreden terugkijken. Er lijkt een angst te zijn doorbroken.

Groepstherapie en procesrollen

Omdat het meeste onderzoek naar groepsrollen gaat over de functionele rollen in teams of leerling- of studentengroepen en niet over de procesrollen, waarbij het gaat om de interactie, zijn de termen niet altijd bruikbaar in de praktijk van de groepstherapeut. Door de eerder genoemde functionele rollen te gebruiken in een groepssessie is er dus kans op de rolfixatie of role-lock. En dan

*Het is een structurelement
dat spontaan ontstaat en
dat je niet vooraf kunt
afspreken met elkaar*

stagneert de groepsdynamiek en het therapeutische potentieel van verandering van patronen of gedrag. Er kan dan geen nieuwe betekenis komen bij die sociale interactie in de groepstherapie, zoals binnen het symbo-

lisch interactionisme (interactionele roltheorie) wordt beoogd. 'Kenmerkend voor rollen is niet het typetje dat ontstaat, maar de dynamiek die leidt tot een inperking van gedragsmogelijkheden waardoor iemand steeds minder interactionele bewegingsruimte overhoudt' (Hojtink 2001, p. 105). De Haas (2022) noemt het rolgedrag 'dankbaar materiaal' om in de groepstherapie voor mensen met persoonlijkheidsstoornissen te gebruiken om inzicht in het eigen gedrag en patronen te krijgen. In de praktijkrichtlijnen van de NVGP wordt gesteld dat er eerst naar de groepsdynamiek gekeken moet worden als verklaring voor het vastlopen in rolgedrag. In tweede instantie kan er gekeken worden of het rolgedrag verklaard kan worden vanuit de levensgeschiedenis van de cliënt (Bekker & Loeb, 2019). Het gaat om de eerder genoemde dubbele dynamiek (de Haas, 2020).

Zelf zou ik eerder willen spreken van een 'dynamisch circumplexmodel' in de therapiegroep, waarbinnen je de procesrollen kan gebruiken om tot verandering te komen, zowel interpersoonlijk als intrapersoonlijk. Het gaat over een complex interactief proces waarbinnen verwachtingen en gedragingen zich op een passieve of actieve wijze opvolgen gedurende de therapie.

Remmerswaal heeft het over procesrollen wanneer iemand in de groep de volgende gedragingen laat zien: aanmoedigen, de weg bereiden, regels en procedures formuleren, volgen en het groepsgevoel onder woorden. Deze komen grotendeels overeen met de persoonlijke of sociale rollen van Benne & Sheats zoals eerder beschreven in dit artikel. Hoijtink (2001) heeft het over formele (cliënt en therapeut) en informele rollen, over openlijke (functionele) en verborgen rollen.

Met name informele en verborgen rollen geven de groepstherapeut een bril om naar de groepsrollen binnen de groepsdynamiek te kijken. Ook benoemt hij de complementaire en polariserende rollen in een groep. Een voorbeeld zijn de mannelijke en vrouwelijke groepsleden of de stille versus de luidruchtige groepsleden, of groepsleden die net zijn gestart in de groep versus de oudgedienden. Dit zijn duidingen waar de cliëntengroep soms zelf mee naar voren kan komen. Hier gaat het vaak om een uiting van een groepsnorm waar men last van kan hebben, zoals dat de mensen die het hardst schreeuwen de meeste aandacht krijgen. Wat ook zo is.

Conclusie

Er is weinig tot geen specifiek onderzoek gedaan naar procesrollen in groepstherapie. Het meeste onderzoek is gedaan binnen de functionele en differentiatie roltheorie binnen teams en schoolklassen. Rollen binnen groepstherapie zijn een dynamisch geheel waarbij de geschiedenis van een cliënt een rol speelt en de groepsdynamiek een werking heeft op welk rolgedrag iemand laat zien. Dat maakt dat het een lastig structurelement van de therapiegroep is. Het is een structurelement dat ontstaat en dat je niet vooraf kan afspreken met elkaar. Sterker nog, het duiden van een specifieke groepsrol kan de cliënt de ruimte ontnemen om via de groep tot andere gedrag te komen. Nieuw gedrag ontstaat alleen wanneer er een veilig groepsklimaat is waarbij in de groep met de rollen en verschillend rolgedrag gestoeid kan worden. Zodat de interne sociale verwachtingen (patronen of schema's) aangepast kunnen worden aan de veranderende omgeving en het rolgedrag in de groep. ■

Anne-Marie Claassen is psychotherapeut/programmamanager bij De Boerhaven (Mediant) in Hengelo.

Refereren aan:

.....

Claassen, A.-M. (2025). Procesrollen in groepstherapie. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 25-37.

Literatuur

.....

Battistoni, E. & Fronzetti Colladon, A. (2021). *Personality correlates of key roles in informal advice networks*. arXiv:2105.07740.

Bekker, M. & Loeb, E. (2019). Groepsprocessen en groepsdynamiek. In *Praktijkrichtlijnen NVGP* (p. 57-71). Utrecht: NVGP.

Burlingame, G.M., Strauss B. & Joyce A.S. (2013). Change mechanisms and effectiveness of small-group treatments. In M.J. Lambert (ed.). *Bergin and Garfield's handbook of psychotherapy and behaviour*, 6th ed., p. 640-689.

Benne, K.D. & Sheats, P. (1948). Functional roles of group members. *Journal of Social Issues*, 4(2), p. 41-49.

Claassen, A.-M. & Van der Veer, C.W.M. van der (2019). Projectieve identificatie in groepen; een therapeutisch potentieel. *PsyXpert*, 5(4), p. 23-32.

Driskell, T. Driskell, J.E., Burke, S. & Salas, E. (2017). Team roles: A review and integration. *Small Group Research*, 48(4).

Fenech, K., Fodor, Á., Bergeron, S.P., Saboundji, R.R., Oertel, C. & Lörincz, A. (2022). *Perceived personality state estimation in dyadic and small group interaction with deep learning methods*. arXiv:2211.04979.

Haan, C. de & Pol, S. (2019). Destructieve groepsprocessen en negatieve effecten van groepsbehandeling. In *Praktijkrichtlijnen NVGP* (p. 106-119). Utrecht: NVGP.

Husin, S.S., Ab Rahman, A.A. & Mukhtar, D. (2021). The symbolic interactionism theory: A systematic literature review of current research. *International Journal of Modern Trends in Social Sciences*, 4(17), p. 113-126.

Haas, W. de (2020). *Groepsbehandeling en teambegeleiding in de zorg: Een praktische handleiding op basis van de groepsdynamica* (2e herziene druk). Amsterdam: Boom.

- Haas, W. de (2022). Groepsdynamische processen. In P. Verhagen & A. ter Haar (Red.), *Leerboek groepspsychotherapie* (p. 47-60). Amsterdam: Boom.
- Hojtink T.A.E. (2001). *De kracht van groepen; normen en rollen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Motherwell, L. & Shay, J.J. (Eds.) (2014). *Complex dilemmas in group therapy: Pathways to resolution* (2e editie). New York: Routledge.
- Remmerswaal, J. (2015). *Begeleiden van groepen: Groepsdynamica in praktijk* (3e druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rutan, J.S., Stone, W.N. & Shay, L.M. (2018). *Psychodynamic group psychotherapy* (5th ed.). New York: Guilford Press.
- Kloppenburger, M., Schoor, J. van de & Groen, R. (2014). *Leve het verschil! Beter samenwerken, beter presteren*. Den Haag: SDU.
- Knippenberg, D. en Schippers, M.C. (2007). Work group diversity. *Annual Review of Psychology*, 58(1), p. 515-541.
- Lim, S.L., Bentley, P.J., Peterson, R.S., Hu, X. & McLaren, J.P. (2022). *Kill chaos with kindness: Agreeableness improves team performance under uncertainty*. arXiv:2208.04873.
- Sills, C. (2003). Role lock: When the whole group plays a game. *Transactional Analysis Journal*, 33(4), p. 282-287.
- Yalom, I.D. & Leszcz, M. (2020). *The theory and practice of group psychotherapy* (5th ed.). New York: Basic Books.
- Young, J.E. & Klosko, J.S. (2006). *Schematherapie: Een praktijkgerichte benadering*. Amsterdam: Boom.
-

Uitverkocht!

Een persoonlijke impressie van
het NVGP-congres 'Vertel mij,
verTAAL mij' op 28 maart 2025.

Door Frits van Hest

In de auto op weg naar Antropia in Zeist waren we het al snel eens. Een prachtige plek, dat congrescentrum, met die typisch antroposofische vormgeving van kozijnen en al die mooie zaaltjes met namen als Agaat, Chrysocolla, Pyriet en Toermalijn. Misschien wat klein, zeker voor een uitverkocht congres. Alles bijeen toch veel meer verbindend dan bijvoorbeeld de wat saaie Reehorst in Ede, vonden we.

Ja, uitverkocht! Vrolijke drukte aan de balie waar Melinda van Leeuwen in verblindend blauw met haar collega de toestromende massa efficiënt maar vriendelijk voorzag van de nodige congresattributen.

'We gaan beginnen!' **Marc Daemen**, onze verenigingsvoorzitter, riep de treuzelende congresgangers op. Op welk congres doet een voorzitter en bestuurder dat nog persoonlijk, vroeg ik me blij verrast af. De zaal was gevuld met een lichte energie, blijde herkenning. Wat een verschil met eerdere congressen uit een nog niet grijs verleden toen soms verzuurde congresleden keurig in het pak moeilijke, zelfbevestigende vragen stelden en wilden vasthouden aan ideologische precisie.

'Goed nieuws, groepstherapie zit in de lift!' verkondigde Daemen. 'We hebben er veel nieuwe leden bij omdat de Balint-vereniging

met ons fuseerde en ze brachten een bruidsschat van €47.000 met zich mee.' Blijkbaar is de Balint-vereniging dan de bruid en de NVGP de bruidegom. 'Ziektekostenverzekeraars hebben de groepstherapie ontdekt en promoten die. Zelfs (ex)viceminister-president Wouter Bos, bestuursvoorzitter van Menzis, doet dat aan 'tafels' waaraan ons omroepbestel zo rijk is', vervolgde Daemen. 'Om opportunistische redenen zeker', meesmuilde ik toen ik hoorde dat groepstherapie als een mogelijk panacee tegen de wachtlijsten wordt gezien. 'We moeten ze dan nog maar eens via conferenties, workshops en andere manieren zien bij te brengen dat het ons te doen is om de inhoud.' Daemen nam mijn zorgen weg met de aankondiging dat kwaliteit een hoge beleidsprioriteit blijft, bijvoorbeeld door de professionalisering van de opleidingen in de NVGP Academie.

Een kantelend beeld

Daar verscheen **Tanja ter Brake** op het toneel, zingend en zichzelf begeleidend op gitaar. Ik schrok, ik had me toch ingeschreven voor een serieus congres en niet voor een cabaret? Even later wist ik het zeker.

Ik zit op het verkeerde congres, dacht ik. Plotseling kantelde mijn beeld

Op het toneel verscheen een grijnzende man met lang wit haar, een verdwaalde hippie uit de jaren zeventig die zijn werkzame leven als mimekunstenaar was begonnen op het befaamde cultureel centrum de Lindenberg in

Nijmegen. Met een kreet maakte hij een enorme sprong op het toneel, de armen wijd uitgestrekt. 'Taal heeft zijn oorsprong in het vuur.' Zie je wel, een clown, dit is niet serieus. Ik zit op het verkeerde congres, dacht ik. Plotseling kantelde mijn beeld. 'De stam verzamelde zich in een kring om het vuur om zichzelf te verwarmen en voor het eerst in het bestaan te gaan communiceren. Het kampvuur diende om praktische problemen op te lossen en om verhalen te vertellen over wie we zijn. Het is een langzame vorm, waarbij ruimte en tijd worden gebruikt, wat nodig is om het verhaal te laten ontstaan. Door verhalen te delen verbinden we elkaar met elkaar. Zo werd het kampvuur de eerste vorm van groepspsychotherapie.' Natuurlijk! Dat was het! Zo moest taal ontstaan en gegroeid zijn onder ons mensen. Niet op een intellectuele manier, maar door emotie en verlangen naar verbinding.

Even later dirigeerde de spreker, **Gerben Westerhof** genaamd, ons om van onze stoel op te staan en elkaar de hand te schudden. En om in een kleine kringen te communiceren over een herinnering uit een betekenisvolle groepservaring. Ik volgde zijn aanwijzing met enige tegenzin op. Ik kende deze trucs uit eerdere congressen, oude koek. Maar schrok opnieuw. Op het naambordje van mijn achterbuurvrouw stond de naam van onze nog maar zo kortgeleden overleden vriendin en haar familie met wie wij als families zoveel onvergetelijke avonturen hadden meegemaakt. Onder andere een kampvuur met bedoeïen in de woestijn van Jordanië. Dit kon geen toeval zijn. Zeker niet toen in de plenaire bespreking van de opdracht een van de congresleden vertelde hoe haar tienjarige zoon een bevriende familie dan wel geen biologische maar wel een logische familie

had genoemd. Exact zo hadden wij het als families ervaren.

'In groepstherapie ontstaan nieuwe verhalen over onszelf als individu en als groep', gaf Westerhof ons mee. 'Objectieve waarheid bestaat niet, wel de scheppende kracht van een verhaal.' Een uitspraak van Bijbelse proporties vond ik, toen ik mijn aantekeningen nog eens teruglas. Want had op een goede vrijdag een Joodse spiritueel leider voor zijn rechter staande niet verklaard dat hij was gekomen om de waarheid te verkondigen? Waarop die Romein hem antwoordde: 'Wat is waarheid?' Nog een keer schrok ik op toen Westerhof de Duitse filosoof Buber citeerde en het had over de *I-It*-ontmoeting. 'Het was toch Ik-Gij- of beter nog *Ich-Du*-ontmoeting? Dacht ik. Wetenschappelijke rechtvaardiging vond ik jammer na zoveel indringende beelden van mensen rond een kampvuur.

Kladiladi

Inmiddels had Tanja ter Brake mij van een voorzichtige glimlach verleid tot een gulle lach over haar zingend gebrachte en door gitaar begeleide afko's als kladiladi (klap die laptop dicht). Ik moest haar raad dat je taal, hoe ingewikkeld ook, op een congres luchtig en met humor mag gebruiken ter harte nemen. Loslaten dus mijn afkeurende houding over 'cabaret' en de rest van het congres mijn positieve houding tegenover haar vasthouden.

Omdat ik nog steeds het kampvuur op mijn netvlies had, was mijn herinnering aan de lezing van **Marc Hamburger** vervaagd. Ik probeerde die te reconstrueren uit mijn aantekeningen, hoe fragmentarisch die ook

waren. Met enige afgunst had ik naar mijn ijverig schrijvende collega-congresgenoten gekeken terwijl ze tegelijkertijd fotootjes van slides maakten. Ze doen dat veel beter dan ik, besloot ik, ze zijn slimmer en handiger. Tot ik bedacht dat ook van de lezing van Hamburger vooral de beelden die hij opriep nog in mijn herinnering gegrift stonden. (Klein)kinderen waren populair vandaag, Daemen had die van hem al geïntroduceerd. Als opa herkende ik het wenkende 'kom, opa'-handje van mijn kleinkinderen als tegelijkertijd een bevel en een blijde belofte. 'Verbale taal is maar een heel klein deel van onze communicatie.' Het was plezierig om naar Marc Hamburger te kijken en luisteren, gedistingeerde kleding, beschaafde motoriek en welbespraakt. Precies zoals je mag verwachten van een keynote spreker op een congres. 'Aan woorden gaan somatische, motorische en imaginaire processen vooraf', vervolgde hij. 'Met woorden alleen redden we het niet. Zelfs bij het gebruiken van verbale taal geschiedt twee derde van de communicatie door de klank, de vorm en het ritme van de taal.' Die ene sleutelsceñe uit de film *Story of my life* over hoe Hellen Keller (1962) tactiele taal van haar eindeloos geduldige gouvernante leerde, illustreerde indringend wat Hamburger met zijn woorden bedoelde. Hetzelfde gold voor zijn gezegde dat taal er al is voordat wijzelf als individu bestaan en dat we niet anders kunnen dan ons erin te voegen. Met het aanleren van taal doen we intrede in de symbolische wereld, had Marc Daemen eerder in de ochtend al gezegd, verwijzend naar de bij onze Vlaamse collega's zo populaire Franse filosoof Jacques Lacan die ik altijd nog wil lezen. Want hoe zit het nou met de relatie tussen taal en verlangen? Freud hoefde ik niet meer opnieuw ter

hand te nemen. De termen 'duiding' (eigen-tijds: interpreteren) en '*Fehlleistung*' meende ik voldoende te kennen, al deed het me wel goed dat Hamburger de grootmeester van de vroege psychotherapie nog steeds erkenning gaf.

Van de theorie sprong hij over naar de behandelkamer. Therapeuten van welke school dan ook moeten 'luisteren' naar de vier domeinen van de taal die onze patiënten gebruiken om hun taal te kunnen duiden, of liever interpreteren. Als vuistregel kun je stellen dat je twee groepen patiënten kunt onderscheiden: ten eerste de zwijgers, vaak getraumatiseerd, die, zoals ook kinderen kunnen doen, stress in hun lijf hebben opgeslagen. Help die patiënt om woorden te vinden, zoek aansluiting. En ten tweede de praters, de *talking heads*, neurotici kun je ze ook

Communiqueerde mijn lijf zonder dat ik het besepte mijn irritatie naar de groep?

wel noemen, die woorden gebruiken om gevoelens weg te houden. Ga met hen niet mee in het verbaliseren en rationaliseren en koppel je interpretatie aan het lijf. Handige tips, al miste ik bij de eerste groep dat je ze kunt bereiken door in de groep gedeelde, indirecte non-verbale interventies zoals rituelen, die ik me uit mijn eigen praktijk herinner. Het onzegbare kan gecommuniceerd en therapeutisch beleefd worden door de functie van poëzie, schilderkunst en muziek. En door de functie van cabaret had Tanja ter Brake me vandaag geleerd, ondanks mijn aanvankelijke tegenzin.

Tableau vivant

Pauze, met biologisch verantwoorde lekkernijen. Even wennen, omdat ik niet behoor tot de generatie 'een decafé koffie met haver-melk en een glutenvrij koekje, als-het-u-belieft.' Opgewonden liep ik door de ruimte, twijfelend welke workshop ik zou bezoeken. Ik besloot tot een demonstratie van motorisch communiceren zoals Marc Hamburger het ons even te voren nog had gedoceerd. De groepsopstelling van de workshop lichaamstaal door **Gerdi Tuender** lijkt wel een beetje op die van een kampvuur. Maar de warming-up, die niet van een vuur maar uit onszelf moest komen met kreten en gebaren, liet me koud. Evenals de uitvoerige vraag van een jongere collega. 'Wollig', keurde ik af. Het speelde zich af in mijn hoofd, niemand die het in de gaten had. Of communiceerde mijn lijf zonder dat ik het besepte mijn irritatie naar de groep? 'Jonge collega's, gretig in het willen opdoen van kennis en ervaring, hebben het volste recht om vragen te stellen waarop oude rotten allang het antwoord menen te hebben. Leer van hun onbevangenheid en enthousiasme', sprak ik mezelf even later schaamtevol toe. Tuender regisseerde binnen onze kleine cirkel intussen een tableau vivant met een irritante ontmoeting uit iemands verleden. Kijk ernaar en luister naar je lijf dat zich naar je buurvrouw wil toewenden, in plaats van te luisteren naar de venijnige woordjes in je hoofd die zeggen dat je je moet afwenden.

Moedertaal

Een tweede ronde workshops volgde.

Salvatore Vitale toonde ons onder andere de

projectie van uitspraken van de Nijmeegse televisiemaker Sinan Can. Hoe ver kunnen vooroordelen over andermans cultuur ons uit elkaar drijven? Iraniërs zijn toch vrouw-onvriendelijke, religieus gedreven fanaten met een dictatoriaal regime dat de doodstraf kwistig rondstrooit? Of zijn ze Perzen, met een verfijnde cultuur en zachtmoedige omgangsvormen die voor kwetsbare mensen, bijvoorbeeld blinden, woorden kiezen als: 'iemand die met het hart ziet'? Ik kan hun respectvolle omgangsvormen alleen maar beamen omdat ik op die manier de onvolprezen meester-schilder Mansour Bakhtiar heb leren kennen.

Na Vitales doorwrochte theoretische onderbouwing, wisselden we eerst in kleinere subgroepen en daarna als gehele groep onze ervaringen uit hoe mensen zich op een haast fysieke wijze met hun moedertaal identificeerden en hoe taal en taalgebruik kan leiden tot misverstanden, microagressie of openlijke agressie. Uit eigen ervaringen binnen de groepstherapie wist ik dat dit fenomeen zich ook voordoet bij het gebruik van dialecten of proto-psychologische taal van groepsleden. En hoe ik me in het maatschappelijk verkeer stoor aan het enorme spreektempo van vooral jonge vrouwen, niet bij te houden voor een niet-generatiegenoot.

Oppassen

De voordracht van **Wubbo Scholte** was vol van wijsheden en terloopse anekdotes die soms een enorme lading hadden. Cabaretière Tanja ter Brake speelde er handig op in door zelf door de zaal te lopen met provocerende, irritante, vertederende maar vooral komische taal en dan te roepen wat we van Wubbo Scholtes voordracht vonden.

De labels die hij aan de verzamelde uitspraken van zijn patiënten had gegeven, helpen hem om gepaste interventies te vinden. Ook handig in de gereedschapskist van collega-groepspsychotherapeuten. 'Heb je gefrituurde navelstreng op het menu gehad?' was even slikken en kwam op zich al confronterend, zo niet provocerend over. Blijkbaar bedoeld voor een patiënt met hechtingsproblemen? Een asociale respons zoals in slaap vallen was hier niet mogelijk. Ik begreep het niet zo goed meer, omdat ik meende dat Scholte even later zei dat confronterende en provocerende taal niet zo goed werken. Misschien kwam het door het late middaguur. Clichétaal, irritante taal, verboden en verleidende taal. Met de laatste soort moest je oppassen, want die komt niet altijd authentiek over en kan zelfs als intrusief worden ervaren. Vraag dus eerst toestemming aan je cliënt! Troostende taal komt pas binnen als je contact hebt gemaakt met je cliënt en zijn of haar pijn, dus daar moet je niet te snel mee zijn, dat snapte ik.

Het deed me goed dat Scholte aan het einde van zijn verhaal en in het voetspoor van Marc Daemen nogmaals de kracht van de groep prees. De groep gaat door, ook als de therapeut ziek of op vakantie is.

Van de vele beelden die we vandaag kregen, waren die uit *Marleen* de laatsten. **Jop Leuven** (regisseur en ervaringsdeskundige) en **Justine Knijn** (producent) lichtten het maakproces toe. Bij het zien van de korte film over hoe het er aan toegaat in groepspsychotherapie worstelde ik met het fenomeen dat ik hierboven de 'snel sprekende jonge vrouwen', noemde, terwijl ik tegelijkertijd snapte waarom actrice Laura Bakker een Gouden Kalf voor haar rol had gewonnen.

Warmte

Aan de borrel telde ik mijn zegeningen. Een gewaardeerde collega vond dat ik er goed uitzag, een ander complimenteerde me met wat hij noemde enkele mooie artikelen die ik geschreven had in *Groepen*. Een prachtige jonge collega vroeg me of ik een van de prominenten van het congres was. In paniek wist ik even niet hoe ik me uit deze situatie kon redden en betreurde ik achteraf de oplossing die ik had gekozen: in gedachten dwalend door het gebouw lopen. Ik sprak met drie (ex)bestuursvoorzitters, een be-

De dag na het congres vlamde het kampvuur nog steeds in mijn hoofd

stuurslid van de IAGP, de internationale vereniging voor groepspsychotherapie, twee hoofdredacteurs, enkele redacteurs en (ex)bestuursleden. Een van hen bleek mijn dochter te zijn, dezelfde die de auto op onze heen- en terugreis bestuurde.

De dag na het congres vlamde het kampvuur nog steeds in mijn hoofd. In mijn verbeelding zag ik hoe we alle gebouwen in Nederland moesten afbreken, te beginnen met het parlement. Alleen nog ronde huizen en gebouwen ontwerpen, zonder de radiatoren van de cv. Parlementariërs warmen zich bij het vuur en vertellen elkaar een nieuw verhaal over Nederland, Europa en de wereld. In de woningen van de mensen zag ik huisgenoten eenzaam voor een radiator zitten, ieder op zijn eigen plek. In plaats daarvan ontwierpen

architecten nu vertrekken met elk centraal een vuurkorf waaromheen de kring van bewoners zich aan het vuur en aan elkaar warmen. De essentie van mijn visioen werd bevestigd toen leden van mijn schilderclub mij foto's uit hun jeugd lieten zien waar in het oude Perzië en Spanje gedurende lange winters in het midden van een vertrek een vuurkorf werd gezet om de voeten op te leggen en zich gezamenlijk te warmen. Diezelfde dag bleek dat alle take-home boodschappen uit mijn geheugen waren gedeletet en dat ik alle gesproken woorden maar gedeeltelijk had onthouden. Waar dient een congres dan voor? Nog in mijn verbeelding zag ik de drone boven de juichende congresgangers in een zonovergoten tuin hangen. Ik wist het nu. Blijkbaar gaat een congres niet om de woorden van een 'talking head' maar om de warmte van de volledige communicatie: tactiel, motorisch, geurig, beeldend en een snufje verbale rationaliteit. Wij groepstherapeuten mogen door onze kennis en vaardigheden een stukje bijdragen aan het verbeteren van de wereld. Bijvoorbeeld door een stukje 'ikkigheid' in te ruilen voor verbinding, zoals ik Dirk de Wachter de volgende zondag in het programma *Buitenhof* hoorde verkondigen. Het congres bruist, swingt, danst en is een cabaret. Uitverkocht, ja. Dat is ook mijn *take-home message* voor u, lezer: teken op tijd in voor het congres in 2026, voordat het is uitverkocht. ■

Frits van Hest is niet meer praktiserend klinisch psycholoog-psychotherapeut (fvanhest@hetnet.nl).

Refereren aan:

.....
Hest, F. van (2025). Uitverkocht! Groepen. *Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 39-45.

Verdieping

Verslagen van drie workshops
tijdens het NVGP-congres
'Vertel mij, verTAAL mij'.

Door **Leo Zoutewelle**
en **Linda de Groot**

In de workshop **Spirit in Nederland** werden we bij aanvang begroet met een handdruk door **Bart van den Brink**, psychiater bij GGZ Centraal, hetgeen later ook de gewoonte bleek bij de groep die hij bij ons introduceerde. Na wat toelichtende noties van Piet Verhagen, legde Van den Brink ons uit hoe de getoonde groep werkt in de acute psychiatrie. We krijgen het protocol uitgedeeld, en ik citeer: 'SPIRIT betreft een spirituele groepstherapie voor intensieve behandeltrajecten in de ggz, gebaseerd op principes van cognitieve gedragstherapie (CGT). De interventie bevat elementen die betrekking hebben op zingeving/spiritualiteit/religie (ZSR) in brede zin en is hiermee geschikt voor alle personen die er belang bij hebben om ZSR in de behandeling te integreren'. Het idee is om vooral zingeving te bespreken bij mensen die in acute opnames of een acute deeltijd verblijven.

Er wordt in de workshop ter plekke een groep gemaakt en Van den Brink doet de aftrap met de vraag hoe de psychische gezondheid afgelopen week met zingeving samenhang, of wellicht niet. Al snel ontstaat er een sfeer van openheid waarin mensen desgevraagd delen wat momenteel hun zingevingsthema's zijn. Het gaat dan direct over bijvoorbeeld verlies, pensionering, de angst

om het wereldgebeuren. Er wordt aan de hand van het protocol 'Spirit' gekozen welk thema vandaag aan de orde gesteld wordt. Vervolgens leest men er wat over in het stuk en worden woorden gekozen die op dat moment het meeste aanspreken. Het is weer opvallend hoe snel er een verdiepingsslag gemaakt wordt, uiteraard in deze oefengroep, maar zeker ook in de praktijk, zo krijgen we te horen. Met zijn allen vinden we het, zeker als het zo wordt getoond, vanzelfsprekend dat er over dit thema wordt gesproken in de context van de 'acuterie'. Zeker in de acute psychiatrie staan zingevingsvragen aan de voordeur. Grote twijfels over het voortzetten van het bestaan bijvoorbeeld, maar ook het verlangen om in deze thema's niet alleen te zijn, spelen hier wellicht een rol in. Er wordt door de groepstherapeuten mooi gelaveerd tussen enerzijds de wens tot verdieping en de mogelijkheden daartoe, en anderzijds het besef dat dit een snel veranderende en kortdurende groep is. Dus wordt er ook gestuurd op het behapbaar houden van de thema's, wordt onderliggende, bliksemsnel ontstane groepsdynamiek waargenomen maar slechts lichtjes beroerd, en heeft men na afloop het idee wel gezien te zijn en zinvol bezig te zijn geweest. Ik zeg: mooi stukje werk! En zeker waard om breder geïmplementeerd te worden. (LZ)

.....

Okke Wisse, geestelijk verzorger in een tbs-kliniek, dompelde ons in de workshop **Filosofie, zingeving en psychotherapie** onder in een stroom van taal, waarbij het soms letterlijk hard werken was in deze werkwinkel, en waarbij we soms weldadig werden meegevoerd door de woordenstroom. De workshop

lijkt vooral als doel te hebben zorgvuldig te reflecteren op wat we precies aan het doen zijn in psychotherapie. Durven we met lef, samen met onze patiënt bekende concepten als het Zelf, Zijn, Niet-Zijn en 'niet samenvallen met het Zelf' eens door elkaar te schudden en eens ondersteboven te bekijken?

Als u zich al afvroeg waarom u ongelukkig bent, dan is het antwoord helder na het volgen van deze workshop: het is omdat we niet samenvallen met wie we zijn. Daarom lopen we rond met vragen als: wie ben ik, wie was ik en wie wil ik zijn? Het is lastig te verdragen dat we nooit helemaal samenvallen met onszelf, en we zoeken derhalve therapie daarvoor. Onze zelfbedachte en ook collectieve oplossingen daarvoor leveren klachten op die we vervolgens gaan behandelen. Er is helemaal geen standvastig zelf, want het zelf is altijd een proces van wording. In relatie en verbinding is alles – en zijn ook wijzelf – nooit geheel kenbaar, maar stromend en vloeibaar.

Psychologen willen graag dat mensen met klachten oplossingen vinden voor hun mens-zijn. En zich dan weer voelen alsof ze achter het stuur van het bestaan richting kunnen geven. Je ervaart dan meer het gevoel dat je wél samenvalt met jezelf. Dat is, moet gezegd, een troostend idee. Maar, als nu net gezegd wordt dat mens-zijn betekent dat je niet samenvalt met jezelf, dan is therapie dus een poging om juist minder mens te zijn of te worden. Dat roept de vraag op of we nog wel kunnen omgaan met wat zich niet laat sturen of beïnvloeden.

We krijgen in de workshop de suggestie dat we vooral de hulpvraag 'ik weet niet wie ik ben' moeten erkennen, en dat therapie er dan op gericht moet zijn om juist 'ja' te leren zeggen tegen dit voorbeeld van mens-zijn.

Wellicht is er dan, bij nader inzien, minder mis met de patiënt dan men zelf denkt. De les is om het mens-zijn op je te nemen, te verdragen, samen met anderen. Er wordt gesuggereerd dat wellicht alle psychische klachten verbonden zijn met genoemd existentieel probleem.

Heb het lef om je patiënt te bezielen met iets anders dan ze gewend waren

Wat geldt verder voor alles dat is? Het antwoord is even simpel als complex: alles verschilt! Groen, zo zagen we bij voorbeeld, heeft rood nodig om groen te zijn. Zijn, om het direct maar te abstraheren, kan niet zonder Niet-Zijn. Daarbij hebben wij, alleen al vanuit overlevings-standpunt, de ander van meet af aan nodig om te overleven. Dat leidt er ook toe dat we voortdurend bezig zijn met de verwachtingen van die ander. Of, zoals Lacan betoogt, kennen we ons alleen vanuit het verlangen van die ander (als ik het goed heb begrepen!). Grote veranderingen in het verwachtingspatroon van die ander kan tot grote verwarring leiden. Vanuit het werken in de tbs-kliniek kan er op die manier wel inzicht worden verkregen in wat maakt dat mensen tot groteske daden in staat zijn geraakt. We kunnen ons aanpassen aan verwaarlozende verwachtingen van belangrijke anderen. Daarentegen kunnen we wellicht ook weer gaan voldoen aan warmere verwachtingen van nieuwe anderen. De, vaak onbewuste, verlangens en verwachtingen van die ander en onze neiging om ons daar aan te passen, impliceren veel verander-

mogelijkheden, die blij kunnen verrassen maar net zo goed dus vrees kunnen aanjagen. Waartoe zijn wij zelf wellicht in staat bij sterk veranderende omstandigheden? Ook een heel actueel thema, misschien? Hoe dan ook, groen bestaat met behulp van of dankzij rood. Het is dan niet zo heel moeilijk meer om de kwaliteit van de behandelrelatie als een uitermate belangrijke en wellicht invloedrijke therapiefactor te beschouwen. Een hoopvolle aanname. Heb het lef om je patiënt te bezielen met iets anders dan ze gewend waren. Groepstherapie, bij uitstek, is daarvoor een belangrijk instrument. Het onbeheersbare van het elkaar bezielen, wordt mede door de aanwezigheid van meer anderen dan nóg meer in de behandeling gehaald.

Deze werkwinkel vroeg iets van ons, maar, zoals dat wel vaker gaat bij het filosoferen, het opende ook hoopvolle, vakinhoudelijke vergezichten, en was uiteindelijk een warm pleidooi voor de kwaliteit van de behandelrelatie. Iets waar we ons dagelijks sterk voor maken. (LZ)

.....

In de workshop **Een sterk verhaal** namen **Silvia Pol** en **Gerben Westerhof** ons mee in hun verhalende interventie, die is bedacht op basis van ervaringen in de klinische praktijk. De ontwikkelaars merkten op hoe krachtig het is dat iemands blik op zichzelf veranderd is na een intensieve behandeling en vroegen zich af: kunnen we dat concreet maken en vasthouden? Vanuit een samenwerking van Scelta-GGNet, expertisecentrum voor persoonlijkheidsproblematiek, StoryLab, expertisecentrum voor geestelijke gezondheid en verhalen van de Universiteit Twente en de LevensStudio, biografische werkplaats, werd

een praktische interventie ontworpen, gebouwd op wetenschappelijke evidentie. De workshop vond plaats in de grote zaal. Met ongeveer vijftig deelnemers was de workshop drukbezocht. De stoelen stonden opgesteld in twee cirkels: een binnen- en een buitenkring. Beide kringen deden actief mee met de workshop, die begon in het hier-en-nu met een mindfulness-oefening.

De interventie

‘Een sterk verhaal’ is ontwikkeld voor mensen met persoonlijkheidsstoornissen. Identiteit of identiteitsontwikkeling wordt vanuit het Alternative Model for Personality Disorders gezien als een van de kernbegrippen van persoonlijkheidsproblematiek (American Psychiatric Association, 2013). In de workshop wordt een systematische review van Lind en collega’s (2020) aangehaald van de levensverhalen van mensen met persoonlijkheidsstoornissen. Daaruit kwam onder andere naar voren dat goed-functionerende mensen over het algemeen een hoge verbondenheid hebben ervaren, een hoge mate van autonomie hebben en dat het levensverhaal rijk is aan positieve ervaringen. Dit deed de vraag rijzen: kan iemands levensverhaal veranderen na het volgen van een intensieve behandeling? Uit het onderzoek van Pol, Schug, Chakhssi en Westerhof (2023) kwamen aanwijzingen naar voren dat dit wel degelijk het geval is. Deelnemers schrijven bij de start van de behandeling hun levensverhaal en bij het einde van de behandeling doen ze dit opnieuw. Hieruit bleek dat zij aan het einde meer autonomie (*agency*) en een hogere mate van verbondenheid (*communion*) in de kwaliteit van relaties ervoeren. Het schrijven van een levensverhaal werd

door de mensen echter vaak als ingewikkeld ervaren. Om het ontwikkelen van een narratieve identiteit expliciet te stimuleren en te ondersteunen is deze interventie ontwikkeld, die twaalf bijeenkomsten voor een groep van acht tot tien deelnemers omvat. Sessies bestaan uit een plenair gedeelte en individuele schrijfp opdrachten. Met behulp van een werkboek schrijven de deelnemers stapsgewijs hun levensverhaal. Door huiswerkopdrachten schrijven ze tussen de sessies door verder aan hun verhaal. Aan het eind van de twaalf weken krijgen alle deelnemers een gedrukt persoonlijk levensboek.

Drieluik

De opbouw is een drieluik: verleden; kantel/keerpunt; heden en toekomst. Bij de start wordt aandacht gegeven aan cohesiebevordering. Deelnemers maken kennis met elkaar door iets te vertellen over hun eigen voornaam. Dit passen we direct toe in deze workshop: wat kun je vertellen over je naam? Wie heeft deze aan je gegeven? In de antwoorden leren we andere deelnemers van deze workshop binnen korte tijd kennen. Het drieluik van de interventie is ook direct te herkennen: ‘Ik heet Silvia en ik werd vroeger ook wel pestend Silbilkikkerdril genoemd (verleden). Op een gegeven moment overtuigde ik mijn oudere zus om mij niet meer zo te noemen, een overwinning (kantel/keerpunt)! Recent is mijn achternichtje naar mij vernoemd. Ze heeft zelfs dezelfde initialen. Hiermee sta ik, met het doorgeven van mijn naam, in de verticale lijn van de generaties en dat is voor mij van grote betekenis (heden en toekomst).’ Deze ogenschijnlijk eenvoudige interventie werkte inderdaad cohesiebevorderend in de workshop doordat er persoon-

lijke verhalen werden gedeeld, soms met zichtbare emoties. In de pauze hoorde ik dat deelnemers er nog bij elkaar op terugkwamen: 'Wat je daar vertelde was indrukwekkend.'

De verhalen van anderen roepen ook eigen herinneringen en gerelateerde gevoelens op bij mezelf

In de interventie plaatsen de deelnemers hun levensloop op een tijdlijn met positieve en negatieve gebeurtenissen. Hiermee worden zij ondersteund in het herkennen van waardevolle momenten en bij het integreren daarvan in hun levensverhaal. Soms maken zij gebruik van fotoalbums of doen ze navraag bij bekenden.

Vervolgens richt de interventie zich op luik 2, het keer/kantelpunt. Dit is een moment in het leven waarop iemand op een andere manier is gaan denken of doen, een moment waarop iemand regie nam over zijn of haar eigen herstel. Hier schrijven ze over in de ik-vorm. Deelnemers delen dit met elkaar in de groep en geven elkaar in één woord terug waarin ze de persoonlijke kracht van de ander hoorden.

In de volgende stap gaan deelnemers aan de slag met luik 1 (het verleden). Ze worden uitgenodigd om zo breed mogelijk hun levensverhaal op te schrijven, waarin positieve en waardevolle momenten ook een plek krijgen. Dit luik schrijven de deelnemers in de hij/zij-vorm ('Ahmed zag...', 'Peter hoorde...'). Hierna wordt hen gevraagd om een positief

en negatief moment uit het verhaal te kiezen en voor te lezen in de groep.

Dit laatste passen we toe in de workshop, waarbij de opdracht is: 'Luisteren naar de ander, is ook luisteren naar jezelf. Luister oordeelloos en vang het beeld in één of twee woorden.' We krijgen kaartjes uitgedeeld om ons woord op te schrijven. Een aantal deelnemers vertelt verhalen, van een plasongeluk op de basisschool tot het maken van de winnende goal. Naast dat deze verhalen van anderen gevoelens oproepen over hun verhaal, roepen ze ook eigen herinneringen en gerelateerde gevoelens op bij mezelf. De inbrengers krijgen alle geassocieerde woorden mee, zowel uitgesproken in de groep als tastbaar op een kaartje.

Luik 3 richt zich op heden en toekomst. Deelnemers schrijven dit gedeelte in de ik-vorm ('Ik ga...', 'ik besluit...'). De vraag is hier wat hun kantelpunt hen vertelt over de persoon die ze nu zijn en hoe ze verder willen in de toekomst. De volgende stap is om aan drie belangrijke anderen een bijdrage te vragen. Deze belangrijke anderen ontvangen een papier met hulpvragen die gaan over wat de deelnemer voor hen betekent. Ten slotte schrijven de deelnemers een brief aan hun jongere zelf en hierbij zoeken ze een passende foto uit. In de groep wordt de brief aan hun jongere zelf voorgelezen door een groepsgeenoot, zodat er ruimte ontstaat om werkelijk te luisteren. Het verhaal eindigt met het schrijven van een nawoord.

Gedurende de sessies kunnen deelnemers hun bijdragen in een digitale format plaatsen. Dit maakt het mogelijk om het levensverhaal af te drukken in boekvorm. In de laatste groepssessie krijgen zij hun boeken uitgedeeld en gaan ze in gesprek over met wie ze dit boek willen delen en hoe ze er

gebruik van kunnen maken op lastige momenten in de toekomst. 'Het heeft woorden gekregen, het is gedeeld.'

Nadat we als groep zijn begonnen in het hier-en-nu en tijd hebben doorgebracht in een herinnering in toen-en-daar, maken we nog een korte stop in de toekomst: Pol en Westerhof laten weten dat in juni 2025 bij uitgeverij Boom een zelfhulpboek aan de hand van deze interventie uitkomt. Ook verschijnt er een handleiding voor begeleiders.

Inspirerend

Het was een informatieve workshop waarin de deelnemers zelf ook, in korte tijd, de

kracht konden ervaren van werken met het narratief. Het is inspirerend hoe de workshopgevers iets ogenschijnlijk individueels (een eigen beschrijving van het leven) krachtiger maken in een gestructureerde groepsinterventie. Door de levensverhalen uit de delen in boekvorm krijgen de deelnemers de mogelijkheid om dat wat zij over zichzelf geleerd hebben in therapie, werkelijk vast te houden. Met deze interventie in mijn achterhoofd ga ik opnieuw kijken naar het groepsaanbod binnen mijn eigen behandelplek. Juist in de uitstroombfase van behandelingen hebben we behoefte aan passend groepsaanbod en ik denk dat 'Een sterk verhaal' dan precies biedt wat er nodig is. (LdG) ■

Leo Zoutewelle is klinisch psycholoog-psychotherapeut. Hij werkt bij *Familysupporters en Psychiatrie N3*, heeft een eigen praktijk en is redacteur van *Groepen*.

Linda de Groot is klinisch psycholoog-psychotherapeut bij *Altrecht GGZ* en redacteur van *Groepen*.

Refereren aan:

.....
Zoutewelle, L. & Groot, L. de. (2025). Verdieping. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 47-52.

Literatuur

.....
American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.).

Lind, M., Adler, J.M. & Clark, L.A. (2020). Narrative identity and personality disorder: An empirical and conceptual review. *Current Psychiatry Reports*, (22)67.

Pol, S.M., Schug, F. Chakhssi, F. & Westerhof G.J. (2023). Life stories of patients with personality disorders before and after treatment: Change and stability in agency and communion. *Frontiers in Psychiatry*, 14.

Leersupervisie: een tweezijdig verslag

In dit artikel doen de supervisant en de supervisor afzonderlijk van elkaar verslag van het traject dat ze samen doorliepen. Het betrof een traject in het kader van de opleiding tot supervisor NVGP, waarbij Malinda Verhoef begeleid werd door Katelijne Robbertz. Verspreid over een jaar troffen zij elkaar voor negen online sessies van 45 minuten. Met dit verslag willen we in beeld brengen hoe een leersupervisieproces kan verlopen en handvatten bieden aan collega's.

Door **Katelijne Robbertz**
en **Malinda Verhoef**

Leersupervisie wordt door de NVP beschreven als 'een vorm van supervisie bedoeld voor aanstaande supervisoren'. De methode van leersupervisie bestaat uit praktisch oefenen vanuit de eigen praktijk, met als doel zich het vak supervisie eigen te maken. Binnen de NVGP-opleiding tot supervisor is dit een onderdeel naast het cursorisch onderwijs gericht op het supervisorschap. Het is van belang dat een aspirant supervisor vaardigheden verdiept ten aanzien van de groepsdynamica en specifiek leert supervisie te geven. De leersupervisor moet inzicht krijgt in de kennis van de groepsdynamica, maar nog meer in de persoon van de aspirant supervisor en zijn of haar didactische vaardigheden.

Wat doet een leersupervisor?

Als leersupervisor ondersteun je de ontwikkeling van de supervisor i.o. die de begeleiding van de eigen supervisanten gaat oppakken. Het idee is dat de supervisor i.o. een verdiepende groei meemaakt in het eigen professioneel (zelf)bewustzijn, door te reflecteren op eigen sterke kanten en mogelijke valkuilen, en kennis op te doen over eigen interne saboteurs.

In het onderdeel 'criteria voor leersupervisie' van de NVP uit 2020 staat beschreven dat zij een apart register leersupervisoren heeft.

Om leersupervisor te worden dient ten minste vijf jaar ervaring met het geven van supervisie te zijn opgedaan. Logischerwijze moet men dan ook voldoen aan de criteria van een 'gewone' supervisor: drie jaar in het BIG-register staan, gemiddeld acht uur per week als zodanig werken en een erkende supervisorencursus gedaan hebben. Voorts is de beroepscode voor psychotherapeuten van toepassing. Er moeten minimaal acht contacten leersupervisie zijn gedurende een jaar met uitloop tot anderhalf jaar. Leuk is dat deze leersupervisie in principe ook in een groep met meer aspirant-supervisors kan worden geboden. Aan het einde wordt een evaluatieverslag gemaakt en er wordt een eindverklaring leersupervisie opgesteld. De NVGP hanteert een mooi omschreven competentieprofiel voor supervisors (2023). Om supervisor te kunnen worden gelden de volgende eisen:

1. Minimaal vijf jaar ingeschreven in het BIG-register Psychotherapeut, Klinisch Psycholoog of Psychiater.
2. Minimaal drie jaar lid Specialistisch Groepstherapeut-NVGP.
3. Besteedt (gemiddeld) minimaal acht uur aan psychotherapeutische behandeling van cliënten en heeft recente ervaring met werken met groepen in de (g)gz.
4. Deelname aan de NVGP-supervisoren-cursus (na minimaal twee jaar lidmaatschap als Specialistisch Groepstherapeut).
5. Leersupervisie maakt onderdeel uit van het traject.

Helaas was er geen apart document te vinden gericht op de competenties van de leersupervisor. Wel schreven Marc Daemen en Maïe el Boushy in 2017 een artikel in *Groepen*, waarin een eerste opzet om tot

competenties te komen voor de 'gewone' supervisor werd geschetst. Later werd dit in een definitieve vorm vastgelegd (met wat kleine aanpassingen) in een competentieprofiel voor supervisors NVGP. Daarin houden zij, net zoals bij het NVP, het CANMEDS model aan als basis. CANMEDS staat voor Canadian Medical Education Directions for Specialists. Het is een model dat is ontwikkeld door het Royal College for Physicians and Surgeons. Het wordt internationaal gebruikt om de benodigde competenties van professionals in de zorg (zoals artsen, verpleegkundigen en psychologen) te ontwikkelen en te beschrijven. In Nederland wordt het breed toegepast, als leidraad voor de beoordeling van competenties en de ontwikkeling daarvan.

In het competentieprofiel supervisors NVGP worden voor een supervisor de volgende competenties genoemd: psychotherapeutisch handelen, communicatie, professionaliteit, samenwerking, organisatie, kennis en wetenschap, en maatschappelijk handelen. In de huidige versie wordt als eerste competentie superviseren genoemd in plaats van psychotherapeutisch handelen. De supervisor moet natuurlijk een bekwaam groepstherapeut zijn en in de samenwerking ook afstemmen met andere partijen indien nodig.

Verslag van de leersupervisor

Toen Malinda contact met me opnam met de vraag of ik haar leersupervisie kon bieden ten behoeve van haar NVGP-opleidingstraject tot supervisor, was ik aangenaam verrast. Ik had haar eerder supervisie gegeven in haar opleidingstraject tot specialistisch groepstherapeut en herinnerde me dat als een goed verlopen en prettig supervisie-

proces. Het bleek dat ze een vervolg had gegeven aan haar opleiding door de supervisorencursus te volgen, en wilde nu nog een jaar leersupervisie gaan volgen. Hoewel ik al jaren supervisie over groeps-therapie geef, had ik nog geen ervaring met het begeleiden van een leersupervisant. Het leek me interessant dat nu eens te gaan doen, en al helemaal met iemand die ik voorheen als 'gewone supervisant' had begeleid en dus ook een bekende was. Sindsdien hadden we elkaar een paar keer gesproken op het NVGP-congres. Tegelijk bekwam ik ook enige vrees, want ik moest toch wel meer in huis hebben bij een inmiddels ervaren groepstherapeut. Kon ik haar nog wel dingen leren, zeker als ik mezelf in deze vorm van supervisie geven ook nog moest bekwamen?

Ik bracht mijn vraag in bij mijn intervisiegroep – de meeste leden ken ik nog van de supervisorencursus die ik zelf volgde. Een paar leden hier al ervaring mee te hebben opgedaan. Hun antwoord was dat het niet veel verschilde van wat men anders deed omdat er geen format voor bleek te bestaan. Ik besloot het avontuur maar gewoon aan te gaan, waarbij mijn idee was dat ik bij vragen in deze intervisiegroep terecht kon. Mede vanuit mijn eigen zoektocht in dit proces is besloten tot het schrijven van dit verslag. In het (her-)kennismakingsgesprek vertelde Malinda dat ze in de eerste superviseronde van mij onder meer geleerd had over parallelprocessen, en dat ik behalve over de groep, de patiënten en de co-therapeut, ook over de organisatie/instelling sprak. Nu ze inmiddels leidinggevende was geworden bij een grote organisatie, had haar interesse in de grotere groepsprocessen (in teams, management- en bestuurslaag) rondom een

psychotherapiegroep zich nog verdiept. Dat was onder meer een reden om bij mij terug te keren. Ik heb haar wel de vraag gesteld of ze bij een ander niet meer zou kunnen leren, daar ze mijn stokpaardjes misschien al wel kende.

Het was leuk om haar weer te zien. Ze vertelde dat ze in de tussenjaren met plezier groepen was blijven geven en nu dus ook leidinggevende was geworden. We spraken af te gaan werken met de videobeelden van haar eigen supervisies die ze inbracht in de supervisie bij mij. Deze filmpjes lieten een dubbel beeld zien: ik kon haar zien in gesprek met haar supervisant en zag tegelijk ook de beelden waar ze samen naar keken, van de groep die de supervisant gefilmd had. Wat een rijkdom aan materiaal, gelijktijdig in beeld!

Ze bracht twee supervisanten in. Peter (deze naam is gefingeerd) had al wat groepservaring en was begonnen aan een groep met mensen met een autismespectrumstoornis (ASS) waarbij hij ondanks dat dit niet gebruikelijk is, toch een inzichtgevende groep wilde starten. Dat leek me niet eenvoudig, niet voor hem, maar ook niet voor een beginnend supervisor. Ze bracht in dat hij wel eens vertwijfeld uitriep: moet ik de groep dan maar stoppen?! De andere supervisant, Maartje (deze naam is eveneens gefingeerd), was een beginnend groepstherapeut en gaf een psycho-educatiegroep bij mensen met ASS. Malinda vertelde dat zich bij beiden afvroeg: wat kan ik hen leren?

In de filmbeelden ervoer ik haar als een enthousiaste en betrokken supervisor en dat was ook de feedback die ze kreeg van haar supervisanten. Ze kon beide supervisanten stilzetten bij hun proces door vragen te stellen en waar nodig ook bij sturen. Ze wilde

niet overkomen als iemand die alles wel wist, maar in plaats daarvan ruimte bieden aan het eigen proces van de supervisor. Parallel daaraan had ik de gedachte dat het

In mij was er ook onzekerheid, nieuw in deze rol van leersupervisor

onnodig was bij haar om mijn kennis over te brengen, maar dat het belangrijk was om Malinda ruimte te geven om haar ideeën te toetsen in de supervisiesessies. Het ging daarbij niet alleen om de groepsdynamische inhoud, maar juist ook om de vraag of ze wel de juiste keuzes maakte over het onderwerp waar ze bij de supervisor nader op inging. Ze kon zich afvragen: wat is het belang ervan als ik dit onderwerp bespreek? Zelf vroeg ze 'wat voor supervisor ben ik?', een vraag lijkend op de vraag die een van beide supervisors bij haar als vraag inbracht met de woorden 'wat voor therapeut ben ik?' Hierin zagen we een leuke parallel in het supervisieproces en het leersupervisieproces. Bij een supervisor is het normaal om zoekend te zijn en ook Malinda had zo haar onzekerheden. In mij was er ook onzekerheid, over wat voor supervisor ik kon zijn, nieuw in deze rol van leersupervisor. Wat mij extra onzeker maakte was dat ik het belangrijk vond om vooraf aan dit traject te vertellen dat de mogelijkheid bestond dat ik afspraken zou moeten afzeggen, als ik meeding met mijn man naar afspraken voor zijn medische behandeling. Het is immers ook een taak van de supervisor om continuïteit in het proces te waarborgen. Ik voelde, gezien de ver-

trouwdheid vanuit het eerdere supervisie-traject en haar open houding tegenover mij, de ruimte om transparant te zijn over de ziekte van mijn man. Het was geruststellend dat ze dit later in de evaluatie als een van de prettige punten van de supervisie noemde, en dat zij zich ook transparant opstelde in de supervisies die zij zelf bood. Ze beschreef heel mooi hoe ze in het begin zocht naar een midden tussen niet te veel college willen geven en het gesprek ook niet te diep willen laten ontwikkelen zoals in een leertherapie. Ze wilde niet alleen vragen stellen bij het samen bekijken van een opname van haar beide supervisors, maar ook leerzame persoonlijkere ervaringen delen vanuit haar eigen groepen.

Tot slot was er nog een laatste parallel waar we aan het einde van ons supervisie-traject om gelachen hebben: toen ik haar vroeg of ze met mij dit stuk wilde schrijven, bleek dat ze aan haar supervisor Peter ook gevraagd had om over zijn lastig van de grond komende groep en de parallelle teamprocessen samen iets op papier te gaan zetten!

Ik kijk tevreden terug naar deze leersupervisie. Ik vroeg me achteraf wel af of het interessant zou geweest als ze de beelden van de groep in de opname van het supervisiegesprek ook met de supervisors had kunnen bespreken. Het was een leerzaam supervisieproces voor ons allebei, het bood meer verdieping dan een reguliere groepssupervisie en ik kan het aanraden aan alle supervisors om het te doen. Achteraf reflecterend op de vraag of het wel een goede keuze was geweest om na een supervisie-traject nog een leersupervisie te doen met elkaar, meen ik dat het juist een meerwaarde geeft omdat je elkaar al kent en sneller verdiepend kan werken. De verken-fase kon bijna

overgeslagen worden, waardoor we sneller bij het delen van vertrouwensvolle zaken konden komen. Daarnaast is het ook erg leuk om een supervisant terug te zien in een andere fase, en heb ik echt genoten bij het zien van wat Malinda al automatisch toepaste, terwijl ik me nog kan herinneren dat we hier bij aanvang van de eerste supervisie nog meer stil moesten staan. Het is goed dat de supervisant vrij is in haar keuze van een supervisor, te meer daar de werkrelatie zo belangrijk is.

Verslag van de leersupervisant

Na mijn opleiding tot klinisch psycholoog ben ik direct verder gegaan met het traject tot gespecialiseerd groepstherapeut NVGP. Het doen van groepen heeft altijd mijn affiniteit gehad en in de afgelopen jaren heb ik in verschillende gespecialiseerde centra vele vormen van groepstherapie aangeboden. Eerder had ik dus ook zelf al een leergroep

Ik moest wel geduld hebben voor ik kon beginnen met de cursus

afgesloten, voor mij een nieuwe ervaring om – in tegenstelling tot het geven van een groep – zelf deel uit te maken van de groep en dat was me goed bevallen. Het schakelen in rollen vond ik destijds best een opgave. Om voor het supervisorschap in aanmerking te komen, moest ik wel geduld hebben. Eerst dien je ten minste vijf jaar lang geregistreerd te zijn als gespecialiseerd groepstherapeut en daarna kun je je inschrijven voor de super-

visorencursus. Het duurde ook weer even voordat ik hiermee kon starten.

De supervisorencursus, gegeven door Marc Daemen en Maïel Boushy, was erg boeiend en we werkten met een enthousiaste groep aspirant-supervisors. Tijdens deze cursus kun je starten met de ‘eerste supervisies onder supervisie van een eigen supervisor’ (leersupervisie) en vroeg ik mij af wie van de ervaren groepssupervisors ik hiervoor zou vragen. Mijn positieve ervaring met Katelijne als supervisor tijdens mijn opleiding tot klinisch psycholoog en haar kennis en kunde op het gebied van groepen en parallelprocessen, deed me al snel besluiten haar te benaderen. Er was bij mij nog even een lichte twijfel of ik niet te veel uit ‘een vertrouwd vaatje zou tappen’, maar mijn argumenten om voor haar te kiezen als supervisor waren sterker. Het was fijn dat Katelijne enthousiast reageerde op mijn vraag en dat maakte dat ik ernaar uitkeek om met het laatste staartje van de opleiding aan de slag te gaan.

Bij de start van het werken als aspirant-supervisor en de aanvang van mijn eigen leersupervisie, bemerkte ik een verscheidenheid aan gevoelens; enthousiasme, nieuwsgierigheid, maar ook angst, twijfel en onzekerheid. Weet ik wel genoeg van groepen om supervisie te kunnen geven, heb ik nog wel voldoende aansluiting met de praktijk en de actualiteit omdat ik als leidinggevende nu minder in de praktijk werk? Het opnemen en tonen van filmopnames van mijn sessies met supervisanten groepstherapie riep tevens allerlei associaties op met mijn opleidingstraject als klinisch psycholoog. Met name de onzekerheid om jezelf terug te zien en jezelf open en kwetsbaar op te stellen.

De leersupervisie versterkte het vertrouwen

dat ik na twintig jaar groepservaring voldoende kennis en ervaring heb om supervisie te geven en dat ik met recht een nieuwe rol als supervisor op mij kan nemen. Het was fijn om in de leersupervisie Katelijne als een soort 'externe toets' te mogen inzetten; zie ik de juiste dingen, geef ik de juiste zaken aandacht én heb ik de juiste kennis om dit te doen? Deze bevestiging heb ik als prettig en belangrijk ervaren om mijn stevigheid als aspirant supervisor te vergroten. Daarnaast werkte het voor mij goed dat ik haar kende als supervisor, ik wist wat ik aan haar had en we konden daardoor, ondanks alle jaren die ertussen zaten, de draad snel en goed oppakken.

Als ik reflecteer op de vraag of het een goed keuze was voor dezelfde leersupervisor, vond ik met name een veilige en prettige sfeer belangrijk. In mijn opleiding tot klinisch psycholoog heb ik gemerkt hoe verschillend een supervisie-traject kan zijn en er was niet altijd een veilig leerklimaat. Het was mooi dat we ook in de opleiding tot supervisor NVGP veel bij zaken als veiligheid stil hebben gestaan. Voor de supervisoropleiding van de NVGP zijn slechts acht sessies leersupervisie vereist. Dit maakte dat ik geen kostbare tijd verloren wilde laten gaan. Uit mijn eerdere ervaring wist ik dat ik me prettig voelde in de supervisie bij Katelijne en ik vermoedde dat we direct de draad weer konden oppakken. Daarnaast leek het me ook prettig dat de leersupervisor nog een beeld had van hoe ik was als beginnend professional en van mijn ontwikkeling destijds. In de praktijk heeft dit goed uitgepakt. Mijn enthousiasme om als supervisor aan de slag te zijn, nam verder toe. Katelijne adviseerde me om op zoek te gaan naar een intervisiegroep als supervisor, om ook in de toekomst geregeld collega's te

kunnen gebruiken voor deze externe spiegeling, om zo te waken voor blinde vlekken en ervaringen te blijven delen; een advies dat ik graag meeneem.

Het was fijn om terug te horen dat zowel de supervisanten als mijn leersupervisor mijn enthousiasme hebben ervaren in mijn supervisies en daardoor hun enthousiasme voor groepstherapie ook verder heeft aangewakkerd. En wat betreft mijn rol als leidingge-

De verhouding leraar en leerling en hun werkrelatie behoeft aandacht, ook in dit traject

vende en de twijfel die ik bij aanvang had of ik wel voldoende in de groepstherapiepraktijk sta, heb ik gemerkt dat – zolang je genoeg *feeling* houdt met het geven van eigen groepen – het ook zeker een meerwaarde kan zijn om ook met deze bril naar supervisies en parallelprocessen te kunnen kijken. En parallelprocessen, het stokpaardje van Katelijne, zijn ondertussen ook mijn stokpaardje geworden, geloof ik...

Tot slot

Wij vinden het allebei belangrijk dat een supervisor een supervisie-leertraject heeft gevolgd. Het is immers van belang dat een supervisor maximale kennis heeft van zowel de theorie als de praktijk van de groepsdynamica, maar ook kennis heeft over zichzelf als supervisor. Met name hoe de supervisor is als 'coach', vanwege de afhankelijkheid in de relatie tussen supervisor en supervisant in

het soms kwetsbare proces. Mede door hoe coaches zoals bij het tv-programma *The Voice* over grenzen gingen, is er hier nog meer algemene aandacht voor. De verhouding leraar en leerling en hun werkrelatie behoeft aandacht, ook in dit leersupervisor-traject. Een supervisor moet zichzelf bewust zijn van zijn invloed en goed afstemmen op de supervisant en waar deze is in het proces. Ook kennis van de leerstijl behoort daartoe. Onze aandacht hiervoor wilden we ook overbrengen op de supervisanten, onder het motto: probeer maar en ga vertrouwen op je eigen kompas.

De leersupervisie is een belangrijke aanvulling op het traject om supervisor NVGP te worden. De rol van de leersupervisie is het finetunen van het al geleerde in de praktijk.

Niet alleen moet er groepsinhoudelijke kennis zijn, of weten hoe supervisie te geven, het is ook een andere leerinsteek om zelf feedback te krijgen als supervisor terwijl de supervisant er mee oefent in de praktijk. Het is nuttig en ook inspirerend om te doen, een aanrader voor collega's die zich verder willen ontwikkelen als supervisor NVGP. Mogelijk kan een omschrijving van de criteria specifiek voor leersupervisie bij de NVGP nog helpend zijn. En op de vraag of het een goede keuze was om elkaar in twee trajecten te treffen, zeggen we beiden dus volmondig 'ja'. Tot slot zouden we aan collega-supervisors (NVGP) het belang van uitwisseling met andere supervisors willen meegeven in de vorm van een intervisie en dit geldt ook voor leersupervisie. ■

Katelijne Robbertz is klinisch psycholoog/psychotherapeut en groepstherapeut, opleider en supervisor NVGP. Ze werkt bij het Radboudumc en als hoofddocent Groepsdynamica bij het RCSW te Nijmegen.

Malinda Verhoef is klinisch psycholoog/psychotherapeut en groepstherapeut NVGP. Ze werkt bij Reinier van Arkel als klinisch psycholoog en directeur Behandelzaken.

Refereren aan:

Robbertz, K. & Verhoef, M. (2025). Leersupervisie: een tweezijdig verslag. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 55-61.

Literatuur

NVGP (2023). *Competentie profiel supervisor NVGP*. Verkregen op 15 april 2025 via www.groepspsychotherapie.nl.

NVP (2020). *Criteria voor leersupervisie NVP*. Verkregen op 15 april 2025 via www.psychotherapie.nl.

Daemen, M. & El Boushy, M. (2017). Een competentiemodel voor supervisors groepstherapie. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 12(2), p. 8-18.

Spreek je uit en kijk niet weg

De wereld om ons heen verandert met een ongeken­de snelheid. Oorlog, klimaatverandering, racisme, polarisatie, rechts-extremisme, aanslagen op de democratische orde en de rechtsstaat, en steeds autoritairder wordende regimes. Met leiders die leugens verspreiden en een afkeer hebben van waarheid en waarachtigheid, die de betekenis van woorden omdraaien en zelfs woorden verbieden (denk aan Poetin die Zelensky verwijt een fascist te zijn, maar ook aan Trump die bepaalde termen uit het overheidsdiscours verwijderd en beweert antisemitisme te bestrijden om zijn autoritaire gezag te versterken (Snyder, 2025). Het voortbestaan van onze beschaving en wellicht van de mensheid staat op het spel. De problemen zijn groot, de mens is nietig. Burgers zijn in verwarring, maken zich grote zorgen, zijn boos en machteloos. Er is verzet en actie. Maar er zijn ook velen die gelaten of berustend opmerken: 'ik kan er toch helemaal niets aan doen', 'ik heb besloten het nieuws niet meer te volgen', 'de overheid moet maar ingrijpen – want het is niet aan mij', 'als die Poetin en Trump maar weg zijn, dan komt alles goed', 'ik vertrouw op de jongere generatie', 'gelukkig zijn er goed verankerde checks en balances' of 'de soep wordt nooit zo heet gegeten'.

Ik begrijp de gevoelens van machteloosheid die hieruit spreken, en ook dat een enkel individu de samenleving niet naar zijn of haar hand kan zetten. Toch voel ik me veelal geroepen om me te roeren als ik zoiets hoor. Hebben de mensen in Oekraïne of Gaza de luxe zich af te sluiten voor wat er gebeurt? Is het niet te gemakkelijk de overheid of die ene dictator verantwoordelijk te maken voor alles? Onttrekt men zich middels overmatig optimisme niet juist aan de samenleving en aan iets doen wat wél binnen de invloedssfeer ligt? Individualiseren, afhankelijkheid en 'wishful thinking' zijn gekende (en veelal onbewuste) strategieën om de machteloosheid niet te hoeven voelen en/of niet te handelen.

Nog niet zo lang geleden was Hitler aan de macht. In het zadel geholpen en gehouden door allerlei partijen die hun belangen gediend wisten door Hitler en de NSDAP (Kershaw, 1993). Naarmate de tijd verstreek en Hitlers machtspositie versterkte, namen protest en verzet af en gehoorzaamheid, conformiteit, gewinning, inschikkelijkheid en accommodatie toe. Vanwege angst, de wens te overleven en opportunisme. Een indringend voorbeeld van hoe individuen werden meegesleurd, ook zij die aanvankelijk weinig met het nationaalsocialisme

op hadden, betreft de 'rode' Oostenrijkse cineast Georg Wilhelm Pabst (1885-1967), op meesterlijke wijze onder de aandacht gebracht door schrijver Daniel Kehlmann (2024). Pabst vluchtte naar Amerika voor de nationaalsocialisten, maar keerde vlak voor de Anschluss terug naar zijn geboorteland vanwege de falende gezondheid van zijn moeder. Vervolgens raakte hij meer en meer verstrengeld met het nieuwe regime. De Holocaust zelf werd gekenmerkt door een geleidelijk proces van cumulatieve radicalisering (Kershaw, 1993), waarbij Hitlers ideeën en wensen van onderop door naar macht strevende partijen in concrete daden werden omgezet – altijd met goedkeuring van bovenaf. Achteraf is de vraag: hoe hebben we het zover laten komen? Hadden we eerder kunnen ingrijpen? Pogingen tot interventie en mensen die aan de bel trokken waren er zeker wel. Ik moet ook even denken aan de satirische film *The great dictator* (1940) van Charlie Chaplin. Verboden in Duitsland én in de Verenigde Staten, vanwege het slot waarin Chaplin opriep tot internationale solidariteit en verbroedering – te communistisch voor de Amerikaanse overheid.

Als ik lesgeef over interorganisationale samenwerking, ensceneer ik regelmatig een setting die ik tegenkom in mijn adviespraktijk. Een bevlogen begeleider heeft, na vele inspanningen vanwege de volle agenda's, uiteindelijk een werkconferentie weten te realiseren waarbij alle stakeholders aanwezig zijn. Voor het eerst. Ik speel de bevlogen begeleider. Met een beetje dramatisch vertoon open ik de bijeenkomst, heet iedereen welkom, nu kunnen we eindelijk samenwerken aan die grote kwestie waarvoor we elkaar nodig hebben om het te adresseren.

Zó fijn dat iedereen er is en aan de slag wil gaan. Ik eindig mijn vlammend betoog met de vraag of de betrokkenen over hun eigen schaduw heen kunnen stappen. Immers, nu gaan we samenwerken zijn eigenbelangen ondergeschikt.

*Men is goed in preken
en aanspreken,
maar minder in
vrijmoedig uitspreken*

Hier stop ik en vraag ik mijn toehoorders, die aan deze denkbeeldige werkconferentie deelnemen, wat ze denken, of ze iets zouden zeggen in het hier-en-nu van de bijeenkomst, en zo ja, wat. Er wordt van alles gedacht: variërend van 'pfff, eerst zien dan geloven', 'en onze belangen dan?', tot 'wauw, wat een passie, daar wil ik wel aan meedoen!' (mijn acteerprestaties zijn vanzelfsprekend buitengewoon...). Maar, niemand zegt iets. Waarom niet? Ze zijn bang hun belangen te schaden of met de nek aan gekeken te worden. Ik dring aan – wat zou je dan wél kunnen zeggen? Het blijft stil. Totdat iemand nogal bruusk en onbehouwen er uitflapt: 'En wij dan?! Wij willen geld!' Optreden in het hier-en-nu is kennelijk zeer lastig. Ook heeft men veelal geen enkel idee wat te doen of hoe iets te verwoorden. En voor sommigen is het in contact staan met de eigen ervaring in het moment zelf al hoog gegrepen, laat staan die uiten. Uitzonderlijk goed is men in het analyseren van de situatie en het beargumenteren wat men zou kunnen doen. Als er al (na enig aandringen van mijn kant) iets wordt geuit in de denkbeeldige

setting, dan is de aard van de interventie niet echt bevorderlijk voor het groepsklimaat. Door zich niet tijdig uit te spreken, ontstaat er een klimaat van onheusheid, hypocrisie, verborgen agenda's, wantrouwen, leugens. Zonder dat de begeleider (bevlogen, misschien een beetje naïef) of de anderen (aanwezig en welwillend) een negatieve intentie hadden. En hoe langer men wacht met de realiteit te onderkennen, met zichzelf en de eigenheid (belangen, ideeën, ervaringen) in te brengen, des te moeilijker het is om het ontsprende klimaat te veranderen. En zo wordt men medeplichtig aan een destructief groepsklimaat. Denk aan het boek van Jerry Harvey (1999) met die jaloersmakende en magnifieke titel: *How come everytime I get stabbed in the back my fingerprints are on the knife?*

In talloze andere situaties is handelingsverlegenheid (zoals dat tegenwoordig heet) te constateren, en dus ook bij ons 'directe' Nederlanders. Ook wij zijn heel goed in het houden van onze mond op momenten dat tussenkomst gepast zou zijn. En die vermeende directheid, voor zover die tot handelen leidt, staat meer dan eens voor botheid. Zo is men goed in preken en aanspreken, maar minder in vrijmoedig uitspreken. Goed in benoemen alsof men boven de situatie staat, als een objectieve buitenstaander, minder in het spreken vanuit zichzelf als

subject. Maar als je al niet voor jezelf kan opkomen in je directe leefomgeving, hoe kun je dan actief deelnemen aan de samenleving?

We kunnen wél iets doen. We kunnen het ongemak aangaan en ons uitspreken. Daarmee zijn we ook tot voorbeeld voor anderen en creëren we ruimte opdat ook zij hun stem kunnen laten horen. We kunnen *Lichtspel* lezen van Daniel Kehlmann (hoe je verstrikt kan raken) en *On tyranny: Twenty lessons from the twentieth century* van Timothy Snyder (wat je zou moeten doen). We kunnen demonstreren, geld en tijd done- ren (aan goede doelen en ngo's bijvoorbeeld). En als je niet weet wat te doen, doe mee aan het *Jaar van Verzet*; community-theater waarin deelnemers samen op zoek gaan naar manieren om in verzet te komen (NRC, 19 maart 2025). We dienen buiten de lijntjes te kleuren, want 'niemand heeft het recht om te gehoorzamen' (Arendt, 1964). We mogen niet onverschillig zijn, want 'het tegenovergestelde van liefde is niet haat, maar onverschilligheid' (Elie Wiesel, 1986). We moeten stevast de waarheid zoeken (boeken, kranten, op eigen onderzoek uit gaan), want geïnformeerd zijn is een actief proces, zoals mijn collega Tharsi Taillieu altijd stelt. Waarbij we onze nieuw verworven inzichten moeten delen. Kortom, kijk niet weg, spreek je uit, wees moedig, want: nooit meer is nú! ■

Door **Sandra Schruijer**, hoogleraar Organisatiewetenschap aan de Utrecht University School of Governance en directeur van Professional Development International.

Refereren aan:

Schruijer, S. (2025). Spreek je uit en kijk niet weg. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 63-66.

Literatuur

Arendt, H. (1964). Interview met Joachim Fest op NDR, 9 november 1964 (<https://www.youtube.com/watch?v=GN6rzHemaY0>)

Harvey, J. (1999). *How come every time I get stabbed in the back my fingerprints are on the knife?* San Francisco: Jossey-Bass.

Kehlmann, D. (2024). *Lichtspel*. Amsterdam: Querido.

Kershaw, I. (1993). *The Nazi dictatorship: Problems and perspectives of interpretation*. Londen: Arnold.

Snyder, T. (2017, met updates tot en met 2024). *On tyranny: Twenty lessons from the twentieth century*. New York: Crown.

Snyder, T. (2025). Hoe de term 'antisemitisme' een dekmantel voor agressie wordt. *NRC*, 22-23 maart.

Wiesel, E. (1986). On indifference. *U.S. News and World Report*, 27 oktober 1986.

Kennismaking met de Balint-intervisiegroep

Een verslag van de intervisiedag van de NVGP-sector Balint, met twee groepsrondes én uitleg over de Transactionele Analyse.

Door Monique Leferink op Reinink

Een dag na het NVGP-congres vond in de Tuinzaal van Antropia de intervisiedag van de sector Balint plaats. Als bestuurslid van de NVGP met de sector Balint in mijn portefeuille en belangstellende voor het geven van een Balintgroep keek ik uit naar deze dag.

Er waren 24 aanwezigen, allen begeleiders van Balintgroepen, psychotherapeuten met een achtergrond als psychiater of psycholoog. Jan van Trier, psychiater, specialistisch groepspsychotherapeut, leertherapeut, psychodramatherapeut en opleider, sinds lange tijd coördinator van de sector Balint, was de dagvoorzitter. Moniek Thunnissen, voormalig psychiater, psychotherapeut, al vele jaren Balintleider en het boegbeeld van de Transactionele Analyse in Nederland was deze dag de speciale gast. Verder was ook Marc Daemen aanwezig, onze bestuursvoorzitter. Van het begin af aan was er een prettige, open sfeer. Na een korte voorstelronde gingen we aan het werk.

De Balintmethode

In een Balintgroep kunnen (huis)artsen en medisch specialisten op systematische wijze reflecteren op hun persoonlijke ervaringen in het contact met een patiënt. In de praktijk

betekent dit vaak dat een van de deelnemers een casus inbrengt 'waar nog een haakje aan zit', iets wat je steeds bij blijft, je diep heeft geraakt, jou of anderen heeft ontregeld. De Balint-groepsmethodiek biedt een instrument om onder deskundige begeleiding deze praktijkervaringen uit te diepen. Doorgaans nemen zo'n 8-12 (huis)artsen deel aan een Balintgroep, begeleid door een psychotherapeut/consulent, vaak samen met een huisarts. De Balintgroep kan een deelnemer jarenlang een plek bieden waar persoonlijke vragen over het werk besproken kunnen worden.

De naam 'Balint' verwijst naar de Engelse psychiater Michael Balint (1896-1970), afkomstig uit Hongarije. Zijn opleiding tot arts en aansluitend tot psychoanalyticus genoot hij in Budapest en later in Berlijn, waarna hij terugkeerde naar Hongarije. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog ontvluchtte de Joodse Balint zijn vaderland en hij emigreerde naar Engeland.

Michael Balint werkte in de Tavistock-kliniek in Londen, waar hij aanvankelijk begon met het begeleiden van maatschappelijk werkenden in groepen. Later begeleidde hij ook huisartsen in groepsverband. Dat het mogelijk was om artsen in opleiding niet individueel maar in groepen te begeleiden, had hij zelf ervaren tijdens zijn opleiding tot psychoanalyticus bij zijn leermeester Sándor Ferenczi.

Balint heeft over zijn ervaringen met huisartsen in Londen een boek geschreven: *The doctor, his patient and the illness*, dat in 1956 verscheen. Dit boek heeft wereldwijd een grote invloed gehad op het functioneren van de huisartsen die toen werkten, ook in ons land. Veel huisartsen begonnen deel te nemen aan de zogenoemde 'Balintgroepen',

waarbij een psychiater-psychoanalyticus optrad als adviseur. In deze groepen stond de studie van de arts-patiëntrelatie centraal en lag de focus op de rol van de arts.

Een Balintgroep kent de volgende doelstellingen:

- Het inzicht in de communicatie tussen arts en patiënt verdiepen
- Persoonlijke en situationele mogelijkheden en beperkingen ontdekken
- De eigen werkstijl als (huis)arts versterken
- Het psychologisch inzicht ten behoeve van het huisartsenwerk in het algemeen vergroten
- De specifieke positie van de huisarts verduidelijken, ook op het terrein van de psychosociale problematiek
- Leren omgaan met ethische dilemma's en burn-outklachten tegengaan.

De praktijk

Terug naar de intervisiedag. Na een kennismakingsronde met alle deelnemers werd er een binnenkring en een buitenkring gevormd, het zogenoemde 'vissenkommodel'. De binnenkring bestond uit acht personen en twee begeleiders, de Balintgroep. Moniek Thunnissen was een van de twee begeleiders, de tweede kwam uit het midden van de deelnemers. De buitenkring bestond uit de overige aanwezigen en zou je kunnen zien als een 'koor' dat meevibreert.

In dit intervisiemodel wordt gestart met een terugblik op de vorige bijeenkomst: de begeleider vraagt de deelnemers of iemand daar nog op terug wil komen aan de hand van een eerder toegestuurd verslag. Dan volgt de centrale vraag voor de huidige bijeenkomst: wie van de deelnemers heeft een casus om

in te brengen? Na enig nadenken en wat aarzeling bracht een van de deelnemers een casus in. Zij ervoer een sterke tegenoverdracht naar een persoon uit de door haar gegeven Balintgroep. Deze deelnemer belemmerde in haar ogen haar eigen progressie en de progressie van de groep als geheel door veel weg te lachen. Daarnaast stoorde de ogenschijnlijke harteloosheid van deze deelnemer haar.

Na de casusinbreng stelt de casusinbrenger de Balintvraag. In dit geval luidde de vraag voor deze bijeenkomst: hoe help ik de groep en mijzelf om het gedrag van deze deelnemer te verdragen en hoe help ik haar meer bij haar gevoel stil te staan?

Na het inbrengen van de casus is de volgende stap om de groep, zowel deelnemers als begeleiders in de binnenkring, verhelderende vragen te laten stellen. Zo'n vraag kan bijvoorbeeld zijn: wat maakt het zo moeilijk voor je dit gedrag te verdragen? Herken je mogelijk een dynamiek uit je eigen verleden? Hoe beleven de groepsleden haar? Wat is haar motivatie om aan de Balintgroep deel te nemen?

Hierna gaat de casusinbrenger de groep uit en associeert de groep hardop over de ingebrachte casus. De casusinbrenger luistert. De associaties vloeiden in dit geval rijkelijk, er werd gesproken over een 'olifant in de kamer', het onder het tapijt vegen van ergerenissen, mogelijke projectieve identificatie, de afwezigheid van compassie, een mogelijk parallelproces.

Vervolgens gaat de casusinbrenger de kring weer in en wordt de vraag gesteld of er verhelderende vragen en/of associaties uit de groep naar voren zijn gekomen die de casusinbrenger verder kunnen helpen. In dit geval was dat zeker zo, de casusinbrenger voelde

zich geholpen door verschillende vragen en associaties uit de groep.

Ten slotte wordt de buitenkring gevraagd nog aanvullende reacties of overwegingen te geven, die in dit geval soms ook nog een nieuw perspectief gaven.

Ik vond het een indrukwekkende bijeenkomst, die weer goed liet zien hoe 'wijs' een groep is omdat er verschillende ervaringen en reacties rond de vraag werden gegeven, op zowel cognitief als emotioneel niveau. Daarbij werd niet geschuwd naar een mogelijk verband te vragen met de persoonlijke achtergrond van de deelnemer.

Cruciaal blijft wel dat een Balintgroep is gericht op het verder helpen van een vastgelopen collega, níét op persoonlijke therapie, zoals dat in een psychotherapiegroep wel het geval is.

De groepsdynamiek was overigens even gelaagd en boeiend als die in een psychotherapiegroep.

Scholing

Na afloop gaf Moniek Thunnissen ons enige scholing in het model van de Transactionele Analyse ter verbreding van onze kennis. Dat model was me wel enigszins bekend, maar bleek zoveel aspecten en nuances te bevatten dat ik opnieuw geboeid raakte. Naar aanleiding van de ingebrachte casus stond Thunnissen niet alleen stil bij de dramadriehoek, de meesten van ons wel bekend (aanklager, redder, slachtoffer), maar ook bij de wat minder bekende compassiedriehoek (kwetsbaar, assertief, hulpvaardig). Vanuit de dramadriehoek overstappen naar de compassiedriehoek kan soms een vastgelopen interactie vlot trekken.

Wat me ook bij is gebleven is hoe iemand zich in de groep onbewust als 'lokaas' kan opstellen, met alle ergernissen van dien. Of hoe plotseling van rol switchen, bijvoorbeeld van ouder naar kind of andersom, de ander op het verkeerde been kan zetten en een lopende interactie kan doen ontregelen.

Tweede ronde

Na een heerlijke lunch was er 's middags een tweede Balintgroep. Het voert te ver om ook hier uitvoerig op in te gaan. In deze casus kwam de Balintgroep, bestaande uit vooral mannen, in de rol van adviseur terecht voor

De constructieve reacties uit zowel binnen- als buitengroep waren talrijk en vruchtbaar

een vrouwelijk medegroepslid dat door een opeenvolging van omstandigheden ten einde raad was. De casusinbrenger ergerde zich aan dit gebrek aan ruimte voor deze deelnemer en wist niet goed hoe ruimte te creëren. Ook hier waren de constructieve reacties uit zowel binnen- als buitengroep talrijk en vruchtbaar.

Na afloop van dit tweede deel spraken we in de Transactionele Analyse onder meer over de verschillende soorten transacties die er kunnen zijn:

1. Complementaire reacties (volwassene-volwassene; ouder-kind)
2. Kruistransacties (bv. een volwassene die in de ouderrol stapt, wat bij de ander een kindreactie kan oproepen)

3. Transacties met een dubbele bodem.

Vaak helpt het bij het vastlopen van communicatie eerst naar de volwassen positie te gaan en van daaruit verder te gaan.

Aansluitend bij de ingebrachte casus, waarin een groepslid als het ware bijna kopje onder ging in alles wat zij doorgemaakt had, stonden we stil bij het concept 'drenkeling' in de Transactionele Analyse. We kennen allemaal zogenoemde 'drivers', een soort ballonnetjes die ons omhoog trekken, veelal in de vorm van scripts als 'doe je best', 'wees sterk', doe de ander een genoegen'. Daarnaast kennen we allemaal ook 'bakstenen' die ons naar beneden kunnen trekken, geïnternaliseerde boodschappen, counterscripts, als 'besta niet', 'hoor er niet bij', 'wees niet belangrijk', 'denk niet', voel niet'. Als er te veel bakstenen aanwezig zijn en onvoldoende drivers is het waarschijnlijk dat iemand zich niet meer staande kan houden.

Heel wat ervaringen en kennis wijzer sloten we de middag met een slotronde af.

Ik kan eenieder aanbevelen zich verder te verdiepen in zowel deze mooie

Balintintervisie methode alsook in de

Transactionele Analyse. Leren inspireert! ■

Monique Leferink op Reinink is psychotherapeut, specialistisch groepspsychotherapeut-NVGP, supervisor en opleider. Ze is bestuurslid van de NVGP en redacteur van Groepen.

Refereren aan:

.....
Leferink op Reinink, M. (2025). Kennismaking met een Balint-intervisiegroep. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 67-71.

Literatuur

.....
Balint, M. (2000). *The doctor, his patient and the illness*. Londen: Churchill Livingstone.

Voor meer informatie over de Balint-intervisiemethode: www.groepspsychotherapie.nl/de-nvgp/sectoren/balint/

Zie voor verdere kennismaking met de Transactionele Analyse: www.ta-academie.nl/kennisbank/transactionele-analyse/
.....

Polarisatie in de spreekkamer

Een verslag van de Dag van de
Psychotherapie van de NVP op
13 december 2024.

Door Leo Zoutewelle

Met de titel van het NVP-congres 'Polarisatie in de spreekkamer' werden mijn verwachtingen al ver van te voren op scherp gezet. Bij polarisatie dacht ik in eerste instantie aan het uit elkaar drijven van groepen of individuen richting de beide extremen van de polen. Tegenstellingen, meningsverschillen, een vergrotende, interpersoonlijke afstand. Buitengewoon interessant dus, gelet op de dynamiek in de spreekkamers en de klachten waar men vandaag de dag hulp voor zoekt. Zeker als het bijvoorbeeld gaat om persoonlijkheidsproblematiek, waarbij meerpoligheid bij uitstek tot spanning en verwarring kan leiden.

Spel als anti-polariserend middel

Kirsten Hauber, voorzitter van de NVP, opent de dag. De nieuwe beroepenstructuur vraagt aandacht; dat is op dat moment actueel. Het ontlokt haar de uitspraak: 'Wij staan voor psychotherapie en het unieke karakter van het vakgebied.' Ze besluit met het heugelijke feit dat het *Tijdschrift voor Psychotherapie* vijftig jaar bestaat. En dat is best lang. Dagvoorzitter Pim van Dun verwelkomt in zijn beste Zuid-Afrikaans de eerste spreker: **Mark Solms**, professor neuropsychologie aan de Universiteit van Kaapstad.

Deze leidt ons vlot en vaardig langs de basale menselijke behoeftes en verlangens, die, en dat verbaast ons niet, met elkaar in conflict kunnen komen. Vanuit datgene wat het 'menselijke dier wil' en wat de 'krachten zijn die ons sturen' start volgens hem het zoeken naar vervulling van plezier, de woede en angsten naar uiteindelijk: het spel.

Psychotherapie ziet Solms ook als een spelsituatie

Spel moet voldoen aan wat regels om het leuk te houden en om ervoor te zorgen dat we ermee doorgaan. Zo is er de 60-40 regel: als de ander meer dan 60% van de tijd dicteert en domineert is het niet meer leuk. Dus als de onderlinge verhouding niet té dominant en niet té ondergeschikt is, blijven we spelen en blijven we bij de spelende groep behoren. Een andere belangrijke regel is de *as-if*-regel: spel is symbolisch en daarmee in zekere zin veilig. In de veiligheid van het spel leren we onze emotionele behoeftes onderkennen en hoe daarin te voorzien. En dan wordt het interessant voor ons psychotherapeuten. Psychotherapie ziet Solms ook als een spelsituatie. Met te steile hiërarchie is er geen psychotherapie: 'working together in the 60-40 space'.

We kunnen in die veilige ruimte emoties en behoeftes gaan onderzoeken. Agressie en seksualiteit kunnen worden bekeken, maar we acteren daar in de spreekkamer als het goed is niet naar, binnen de veiligheid van dat spel. Binnen het spel van de psychotherapie proberen we juist de ander weer in contact te brengen met de behoeftes, erin te leren voldoen, waardoor de psycho-

pathologie de kans krijg te verbleken. Uiteindelijk komt Solms dan, na de interessante maar wat lange aanloop, tot het thema polarisatie. Bij het onderkennen van behoeftes en emoties ontstaan er botsende belangen. Zowel in onszelf (je wilt bijvoorbeeld na een dag werken welverdiend uitrusten maar tegelijkertijd ook een goede ouder zijn) als in groepen. Sport, dans, theater en kunst zijn dan noodzakelijk spel om oorlog voeren te voorkomen. Binnen de veiligheid van de *as-if*-ruimte kunnen we polariserende verschillen elkaar laten ontmoeten. Spel dus, als anti-polariserend middel. De eindboodschap is wat mij betreft, zeker in deze opgewarmde tijden, een mooie les om te overdenken.

Narcisme bij leidinggegenden

Vervolgens krijgen we met behulp van **Annebel de Hoogh**, hoogleraar Responsible Leadership aan de Universiteit van Amsterdam, inzicht in het narcismegehalte van onze leidinggegenden. Ze introduceert narcisme meer als karaktertrek, namelijk een groots zelfbeeld en een behoefte om dat zelfbeeld voortdurend bevredigd te zien. Het zich bevinden in een leiderschapsrol, macht, het zelfgevoel op peil houden door dat te voeden ten koste van anderen, het passeert allemaal.

Het betoog blijft dan wat vertoeven op beschrijvend niveau, waarbij het denk ik diepgang had opgeleverd als ze narcisme meer zou bezien als een slotstuk van een ontwikkelingsproces van het zelf. De vaak wat groteske en daarom vanuit de media bekende voorbeelden, kunnen dan wat meer rekenen op een groter begrip en wellicht een wat effectievere benadering van het verschijnsel narcisme. Wat we nu wat meer als ridicuul

voorgeschooteld kregen, wordt dan een vanuit de behandelkamer bekend ziektebeeld of karakteristieken daarvan. Een ziektebeeld dat zich, mijns inziens, bij uitstek leent voor een beschrijving vanuit de polariteit. Het worstelen met het goede en het kwade in zichzelf en de ander, het zelf sterk opblazen dan wel het vermijden van krenking zijn dan de strategieën om die spanning tussen de polen te couperen. En dat verdient misschien niet onze sympathie, maar op zijn minst wel ons begrip. Temeer omdat ieder van ons die worsteling tussen de spanningspolen ongetwijfeld herkent. Vaak zijn we gelukkig gezegend met wat effectievere oplossingen voor die spanning dan de oplossing te 'vinden' in het narcisme.

Maar toch, hier viel in deze lezing wel wat meer over te zeggen. Vanuit het begrip voor het in stand houden van het zelfgevoel kunnen we ook doordenken over een juiste aanpak van de soms uit de bocht vliegende, wellicht narcistisch gekleurde leiders. Interventies gericht op managen van dit zelfgevoel kunnen dan hun werk doen.

Verschillen

In een van de vijf workshops in het middagdeel van de dag voerde **Maggie Eybregts**, psychotherapeut, ons langs mooie woorden als vreemdheid, polarisatie en waardigheid. Uitgangspunt in haar betoog was dat we allen een verschillende belevingswereld hebben en dat we allen handelen vanuit aannames. Polarisation, de spanning tussen de verschillen, biedt dan kansen om elkaars belevingswereld te leren kennen. We kunnen in die zoektocht elkaar kwetsen, krenken, verontwaardigen, teleurstellen en verraden. Daartegen kunnen we echter tolerantie

opbouwen, waarmee we de kans op inclusie, in tegenstelling tot dreigende vervreemding, vergroten. Verschillen hoeven dan niet bedreigend te zijn, maar veel meer verrijkend. Het is dan wel zaak te oefenen met het enerzijds oneens zijn met de ander en anderzijds toch volledig accepteren. Een taak die vanuit ons werk bekend moet voorkomen.

Integreren

Als slotlezing start professor **Joost Hutsebaut** van de Universiteit Tilburg met de geruststellende mededeling dat hij in vrede komt. Vanuit zijn dispuut met Cuijpers, hoogleraar klinische psychologie aan de VU, zoekt hij vanmiddag vooral de overeenkomsten. Hutsebauts visie op de effecten van psychotherapie passeren de revue. Meta-analyses laten geen grote verschillen zien tussen methodieken, effecten van psychotherapie zijn matig te noemen en langdurige effecten van nieuwe methodes tenderen uiteindelijk naar het gemeenschappelijke middengebied. Polarisation tussen de stromingen dienen dan wellicht het doel om de pijn te verzachten of te verbloemen dat het allemaal niet zo uitmaakt. En wellicht kunnen we de les van Eybregts hierin meenemen: polarisation tussen de verschillende stromingen kan dan veel meer leiden tot wederzijdse verrijking in plaats van benadrukken welke dan toch het beste werkt. Hutsebaut staat stil bij de gemeenschappelijke kenmerken, de heterogeniteit, van de psychotherapeutische interventies. Gewone therapeuten halen gewoonweg niet het resultaat van de experts, en dat is trouwens niks om ons voor te schamen. Dit is hoe het werkt. We passen de door experts uitgedachte methodes na verloop van tijd niet meer zo toe zoals ze zijn bedoeld. Op

zoek naar gezamenlijke factoren binnen de polarisatie, blijkt opnieuw dat een therapeut dicht bij de eigen emoties moet staan, een behandelrelatie moet (kunnen) aangaan en de patiënt in contact moet brengen met de eigen emoties. Bij vooral persoonlijkheidsstoornissen is dat een hele klus, waarbij de persoon van de therapeut een gevoeliger impact heeft. Omdat de behandelrelatie dan met name een instrument is. Als de methode die je gebruikt beter bij je past, komen de algemene therapiefactoren beter tot hun recht. Als de methode gewoonweg niet bij je past, om welke reden dan ook, kan dit tot een slechtere versie van jezelf als therapeut leiden. Dat zal natuurlijk de resultaten beïnvloeden. Krampachtig vasthouden aan de gewenste maar ongemakkelijke methodiek, maakt je een slechtere therapeut.

Het was in de lezingen vaak zoeken naar de toepassing op het dagthema

Hieruit komt de oproep voort om vooral behandelmethodieken simpeler te maken. Dat in tegenstelling tot wat vaak een ontwikkeling is binnen de stromingen en scholen: de almaar verdergaande 'verfijning' en het complexer worden van de methodieken. Therapeuten die binnen hun habitat behandelen, dus hun beste zelf zijn, en met vertrouwen en lef staan voor hun deskundigheid, dat is wat patiënten nodig hebben. Uiteindelijk lees ik dit betoog als een pleidooi tegen polarisatie in het veld en tussen de methodieken. Dus meer integreren, op zoek naar de gemene deler. Maar als ik de

gevolgde workshop mag geloven, is dit eerder een door de polariserende realiteit ingegeven zwakgebod. Want we zouden dus juist rijker uit de polarisatie kunnen komen als we accepterend, verschillen verdragend, vooral van elkaar leren en de helpende elementen van de afzonderlijke stromingen zouden integreren.

Slotakkoord

Polarisatie, het was vaak zoeken in de lezingen naar de toepassing op het dagthema. Ik miste het polariseren in de maatschappij als groep en alle paralleleffecten daarvan in uiteindelijk de therapiegroep en het individu. De interne polarisatie binnen het zelf, het uitageren daarvan in wat toenemend de narcistische maatschappij wordt genoemd, en de wijze waarop diezelfde maatschappij daar minder en minder een antwoord op heeft als groep, zouden mooie onderwerpen zijn.

De interne polarisatie (was het nu een mooie en verrijkende dag of meer een dag van onbenutte kansen?) die deze dag bij ondergetekende opriep, kon gelukkig worden verdragen door een ludiek en humoristisch slotakkoord van cabaretier Marjolein van Kooten. ■

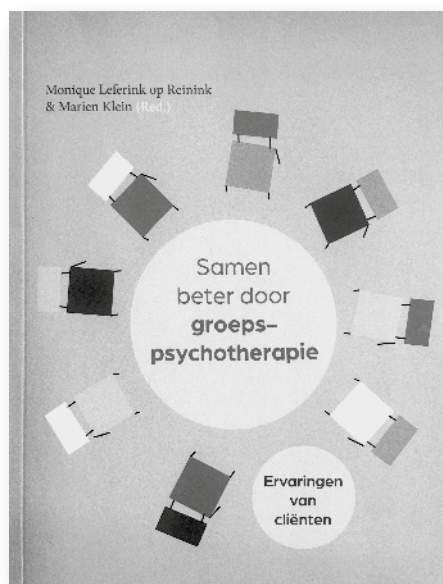
Leo Zoutewelle is klinisch psycholoog-psychotherapeut. Hij werkt bij Familysupporters en Psychiatrie N3, heeft een eigen praktijk en is redactielid van Groepen.

Refereren aan:

.....
Zoutewelle, L. (2025). Polarisatie in de spreekkamer. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 73-77.

De cliënt aan bod

Een bespreking van een recent verschenen boek en een korte film over groepstherapie vanuit het perspectief van de cliënt, en een ode aan een boek dat de auteur verslond als student.

Door Salvatore Vitale

Mijn eerste kennismaking met groeps-psychotherapie was via de boeken van Yalom. Al tijdens mijn studie klinische psychologie aan de Universiteit Leiden verslond ik, net als veel mijn studiegenoten, zijn boeken. Het boek dat mij het meest is bijgebleven en ik recent ook heb herlezen is *De Schopenhauer-kuur* uit 2005, een roman over psychiater en groepstherapeut Julius Hertzfeld die waarschijnlijk nog maar een jaar te leven heeft en een onderzoek begint naar de betekenis van zijn leven. Het boek beschrijft zowel de zoektocht van de therapeut en het leven en het werk van de filosoof Arthur Schopenhauer als de ontwikkelingen van de verschillende groepsleden en de therapiegroep zelf. Het is een van die boeken die je niet weg kunt leggen als je eraan begonnen bent. Je baalt als je het uit hebt. Nog steeds gebruik ik de op het boek gebaseerde serie *Group* in mijn onderwijs over groepspsychotherapie.

Yalom brengt in dit boek verschillende perspectieven bij elkaar; het perspectief van de therapeut en zijn persoonlijke leven en daarbij passende zelfonthulling, het perspectief van de groep en het perspectief van de individuele groepsleden. Leerzaam en relevant om vanuit deze verschillende perspectieven naar ons werk als groepstherapeut te kijken. Er zijn weinig auteurs die dit zo goed kunnen als hij.

Over groepspsychotherapie wordt veel geschreven in nationale- en internationale vaktijdschriften en regelmatig verschijnen er nieuwe (hand)boeken over groepstherapie. Het perspectief van de cliënt komt daarbij, los van de genoemde roman van Yalom, nagenoeg niet aan bod. In 2024 kwam hier verandering in en verschenen er los van elkaar een boek en een film die groeps-therapie vanuit het perspectief van de cliënt beschrijven.

In woord

Samen beter door groepstherapie is een verzameling interviews waarin cliënten over hun ervaringen in groepstherapie vertellen. De redactie van dit in september 2024 verschenen boek bestaat uit Monique Leferink op Reinink en Marien Klein, beiden specialistisch groepstherapeut NVGP en bestuurslid van de NVGP.

Na het voorwoord wordt in de inleiding de achtergrond en werkwijze van het interview-project van cliënten beschreven dat ten grondslag lag aan dit boek. Uiteindelijk zijn zestien cliënten geïnterviewd.

De resultaten van deze interviews zijn verwerkt in vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk worden ervaringen gedeeld rondom de aanmelding en start van de groepstherapie. In hoofdstuk 2 staat het therapeutische proces centraal. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van de groepstherapie vanuit het perspectief van de cliënt besproken en tot slot worden in het laatste hoofdstuk de gedachten over groepspsychotherapie en adviezen aan toekomstige deelnemers gedeeld. De auteurs sluiten het boek af met een nabeschuiving waarin zij terugblikken en patronen beschrijven die zij hebben ge-

zien in de ervaringen van de cliënten.

Zoals op de omslag te lezen is, willen de auteurs de positieve werking van groepspsychotherapie voor een breed publiek inzichtelijk maken en eventuele vooroordelen over groepspsychotherapie wegnemen om zo voor mensen die niet bekend zijn met deze vorm van psychotherapie een meer realistisch beeld te schetsen. Zowel in de inleiding als op het omslag wordt uiteengezet voor wie het boek bedoeld is: 'allen die meer willen weten over groepspsychotherapie: cliënten die nog twijfelen aan deelname aan deze behandeling, behandelaren in de GGZ die meer kennis en inzicht willen verkrijgen in de werking van deze therapie, GGZ-instellingen die deze vorm van psychotherapie willen promoten en naasten die willen begrijpen wat hun dierbaren in groepspsychotherapie ervaren'.

Bij het lezen van het boek, zoals beschreven in de nabeschuiving door de redacteurs, zijn de terugkerende thema's en gevoelens van cliënten goed herkenbaar: de aanwezige spanning en angst voorafgaand en tijdens de verschillende fases in de groepspsychotherapie, het delen van ervaringen met elkaar, het belang van interpersoonlijke relaties en het hier-en-nu van de groep. De auteurs sluiten de nabeschuiving dan ook zeer terecht af met de conclusie dat 'groepspsychotherapie vooral gaat over de dynamiek tussen mensen en wat eenieder daarvan kan leren'.

In beeld

De korte film *Marleen*, het regiedebuut van Jop Leuven, is in september 2024 in première gegaan op het Nederlands Filmfestival en is te bekijken via het YouTube-kanaal van NPO

Een still uit *Marleen*

3LAB. Leuven is zelf twee jaar in groepstherapie geweest en heeft zijn ervaringen verwerkt in deze film. Actrice Laura Bakker heeft voor haar rol als Lena, 27 jaar oud en in groepstherapie, een Gouden Kalf gewonnen voor beste hoofdrol korte film. In de film wordt ingezoomd op Lena, die in drie sessies van de groepstherapie die zij volgt vertelt over drie verschillende relaties die haar leven bepaalden. De relatie met haar vader, met haar eerste vriendje en tot slot de relatie met Marleen. Deze laatste is een collega wie ze gaat daten. Door de open blik van Marleen durft Lena tot haar eigen verbazing anders naar zichzelf te kijken.

De groepstherapie sessies worden gefilmd met de camera gericht op Lena. Aanvankelijk hoor je wat geluid van andere groepsleden die binnenkomen en zie je enkel de benen van twee medegroepsleden. Uiteindelijk

wordt er ingezoomd op Lena en word je in heel korte tijd (zes minuten) meegenomen in de onzekerheid van Lena over haar uiterlijk, de onveiligheid in de relatie met haar vader en de nare grensoverschrijdende ervaring met haar eerste vriendje. Dat maakt dat haar onzekerheden en angsten voelbaar zijn, maar ook haar eenzaamheid. Onzekerheid buiten de groep over zichzelf, maar ook in de groep om iets van zichzelf te laten zien. Doordat Marleen anders naar Lena kijkt en dankzij het delen van haar verhalen in de groep gaat Lena ervaren dat zij meer waard is dan zij lang dacht. Uiteindelijk deelt zij in de groep dat zij Marleen durft te vragen als ze intiem gaan zijn: zou je misschien met mij voorzichtig willen zijn? 'Daar mag ik best trots op zijn, toch?' Deze slotscène is niet alleen heel ontroerend en goed geacteerd, maar laat ook goed zien wat de kracht is van

in een groep delen over jezelf om daarmee anders naar jezelf te kunnen gaan kijken en nieuwe ervaringen op te kunnen doen.

Boodschap

Beide initiatieven benadrukken de waarde van groepspsychotherapie vanuit het perspectief van de cliënt en hebben als overeenkomstige boodschap dat groepspsychotherapie een belangrijk en krachtig middel is om oude patronen en gevoelens te bewerken. Het interpersoonlijke contact, relaties binnen en buiten de groep en jezelf laten zien en leren kennen binnen de veilige context van de groep staan zowel in het boek *Samen beter door groepspsychotherapie* als in de film *Marleen* centraal. In zijn introductie op de

Voor Job Leuven is de film die hij maakte een eerbetoon aan zijn medegroepsleden

film beschrijft Leuven het eigenlijk heel passend. In zijn eigen groepstherapie moest hij allemaal verhalen vertellen die hij nog nooit had verteld, en het hielp dat anderen in de groep ook hun verhalen deelden. Voor hem is de film die hij heeft gemaakt een eerbetoon aan die mensen, want in de veiligheid die zij hem boden kon hij zijn verhalen vertellen en uiteindelijk weer een beetje liefde toelaten. Waar *Marleen* voor Job Leuven een eerbetoon is aan zijn medegroepsleden, is het boek *Samen beter door groepspsychotherapie* bedoeld om groepspsychotherapie te promoten, angsten en drempels weg te nemen bij cliënten, maar ook te informeren over de

kracht van groepspsychotherapie bij naasten en beleidsmakers. Wat mij betreft zijn beiden niet alleen geschikt voor deze doeleinden, maar zijn ze ook goed bruikbaar in het onderwijs en de opleiding van toekomstige (groeps)therapeuten van elk niveau en sluit het goed aan bij het interpersoonlijk werken zoals Yalom beschrijft in zijn handboek (Yalom & Leszcz, 2020) en in zijn romans. Dit brengt me terug bij mijn favoriet van Yalom, *De Schopenhauer-kuur*.

Niet alleen bij het herlezen van dat boek, maar ook bij het zien van de afleveringen van de serie *Group* die gebaseerd is op het boek, kan ik blijven genieten van wat er in de groep aan elkaar beleefd wordt en wat er met elkaar wordt aangegaan. Bij mij blijven veel uitspraken en interventies van de therapeuten uit het boek en de serie hangen. Zo ook deze. Volgens de therapeut Julius Hertzfeld zijn groepen net als mensen: ze willen niet sterven. Alle therapiegroepen proberen te blijven bestaan, ze nemen zich voor elkaar regelmatig te treffen, maar dat lukt bijna nooit. De groep is het leven niet, het is een generale repetitie voor het leven. 'We moeten allemaal een manier zien te vinden om wat we hier leren in ons echte leven toe te passen.'

Terugkijkend op de film en het interviewboek zijn het misschien ook wel pogingen om de positieve ervaringen in de groep voort te laten leven, of in ieder geval anderen ervan te overtuigen dat een groepstherapie een belangrijk onderdeel van hun leven kan worden. ■

Dr. Salvatore Vitale is klinisch psycholoog-psychotherapeut, specialistisch groepstherapeut NVGP en hoofdredacteur van Groepen. Hij is supervisor en cursusgever bij de NVGP en werkt in zijn eigen praktijk in Leiden.

Refereren aan:

.....

Vitale, S. (2025). De cliënt aan bod. *Groepen. Tijdschrift voor groepsdynamica & groepspsychotherapie*, 20(2), p. 79-83.

Literatuur

.....

Leferink op Reinink, M. & Klein, M. (red.) (2024). *Samen beter door groepspsychotherapie. Ervaringen van cliënten*. Sint-Niklaas/'s-Hertogenbosch: Gompel&Svacina.

Leuven, J. (2024). *Marleen*. Korte film. Producent: Justine Knijn.

Yalom, I.D. (2005). *De Schopenhauer-kuur*. Amsterdam: Balans.

Yalom, I.D. & Leszcz, M. (2020). *The theory and practice of group psychotherapy*. New York: Basic Books.

.....

Aanwijzingen voor auteurs

Algemeen

- Wij nemen aan dat ingezonden kopij niet elders is aangeboden of gepubliceerd, tenzij dit bij het inzenden vermeld is.
- Houd uw bijdrage beknopt: de maximale lengte van een goedgekeurd artikel is 3000 à 4000 woorden.
- Deel uw tekst systematisch in.
- Begin na de titel met een samenvatting van maximaal 100 woorden.
- Plaats onder de titel uw naam, functie en werkplek, en uw e-mailadres.
- Behandel vervolgens in een inleiding uw centrale (vraag)stelling.
- Maak bij de verdere indeling van uw tekst gebruik van heldere tussenkoppen.
- Sluit af met een conclusie of slotbetoog.
- Gebruik voorkeurspelling en vermijd zo veel mogelijk vreemde woorden en citaten in een andere taal als er goede Nederlandse vertalingen bestaan. Indien geen Nederlands alternatief voor handen is, plaats dan de woorden in een andere taal *cursief*.
- Gebruik geen afkortingen in uw tekst.
- Lever uw tekst aan in Word.
- Maak uw tekst niet op: niet inspringen, geen delen van teksten in hoofdletters typen, geen verschillende lettertypes of -groottes gebruiken, geen kaders maken. Wilt u een kader, zet dan boven de betreffende tekst: {kader}.
- Lever eventuele figuren, foto's, tabellen of grafieken op een aparte pagina in, voorzien van bovenschriften. Geef in de tekst duidelijk de plaats aan: {figuur x}. Houd er rekening mee dat afbeeldingen uitsluitend in zwart-wit weergegeven worden.

Privacy

Wanneer u casuïstiek in uw bijdrage verwerkt, dient u of over schriftelijke toestemming van de betrokkene(n) te beschikken, of u dient de beschreven personen te anonimiseren.

Website

Tot een jaar na publicatie in *Groepen* kan uw artikel op de NVGP-website worden geplaatst, waarmee het voor iedereen ter inzage is.

Literatuur

Besteed zorg aan de literatuurlijst en de literatuurvermeldingen in de tekst. Vermeld in de tekst achtereenvolgens de auteur(s) en het jaar van publicatie:

- Directe verwijzing: ... noemt Berk (1992) ...
- Indirecte verwijzing: ... in de literatuur (Yalom, 1983).
- Bij meer publicaties door dezelfde auteur in één jaar geeft u dit als volgt aan: Tijhuis (1991a) of Tijhuis (1991b).

- Bij meer auteurs met dezelfde achternaam vermeldt u in de tekst de voorletters: Yalom, I.D. (1983).
- Bij twee auteurs vermeldt u in de tekst beide namen, bij meer dan twee auteurs vermeldt u de eerste auteur gevolgd door et al.: Pines et al. (1990)
- Bij een citaat vermeldt u het paginanummer: Rose (1990) zegt hierover: '...citaat...' (p.103).

Voor geraadpleegde of aanbevolen literatuur worden de volgende regels gehanteerd:

- Alfabetiseer de literatuur op auteur.
- Betreft het een boek dan is de volgorde: auteur, initialen (jaartal). Gecursiveerde boektitel. Plaatsnaam: uitgever.
- Betreft het een tijdschriftartikel dan is de volgorde: auteur, initialen (jaartal). Titel van het artikel. Gecursiveerde naam van het tijdschrift. Jaargang (afleveringsnummer), pagina's.
- Betreft het een online document dan is de volgorde: auteur, initialen (jaartal). Titel. Verkregen op dag, maand, jaar van <URL website>.
- Betreft het een online artikel dan is de volgorde als volgt: auteur, initialen (jaartal). Titel. Naam van het tijdschrift, jaargang (afleveringsnummer), pagina's. Verkregen op dag, maand, jaar van <URL website>.

Zie onderstaande voorbeelden, op alfabetische volgorde gezet: achtereenvolgens een document van een website, een artikel uit een tijdschrift, een (hand)boek met drie redacteurs, een boek met één auteur, een boek met twee auteurs en een hoofdstuk uit een (hand)boek.

- Arendsen Hein, J.A. (2013). Lichaamsgeuren in de dagbehandeling. Verkregen op 27-10-2013 van http://www.groepspsychotherapie.nl/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=170&Itemid=259.
- Haar, A. ter (2011). De pikorde in het verzorgingshuis. *Groepen. Tijdschrift voor Groepsdynamica & Groepspsychotherapie*, 6(4), p. 5-16.
- Muste, E., Weertman, A. & Claassen, A.M. (Red.) (2009). *Handboek Klinische Schematherapie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Pol, S.M. (2013). *Ik ben geweldig! Of toch niet? Over gezond en problematisch narcisme*. Amsterdam: Boom.
- Reijen, J.R. van & Haans, T. (2008). *Groepsdynamica in gedragstherapeutische en psychodynamische groepen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Verhagen, P.J. (2012). De christelijke traditie(s). In P.J. Verhagen & H.J.G.M. van Megen (Red.), *Handboek Psychiatrie, Religie en Spiritualiteit* (p. 143-154). Utrecht: De Tijdstroom.

